

Islandske sildetegn

De islandske sildetegn repræsenterer et betalingsmiddel, der – så vidt vides – var enestående. De blev benyttet i hovedparten af 1900-tallet, som en midlertidig afregning mellem arbejdsgiver og arbejdstager, også kaldet ‘sildepigerne’. Ved den endelige opgørelse leverede sildepigerne tegnene tilbage til arbejdsgiverne. De har således ikke fungeret som betalingstegn i lukkede kredsløb, som for eksempel de såkaldte plantagetegn i slutningen af 1800- og begyndelsen af 1900-tallet i Hollandsk Ostindien og i Latinamerika, eller – for at tage mere nærliggende eksempler – de grønlandske lokale penge-tegn eller de færøske pengetegn fra 1930’erne.

Betalingsmiddel for saltning af sild 1920-1990

Et sildetegn, eller et saltningstegn, kan defineres på den måde, at det er en lille plade lavet af metal eller et andet materiale, og at det ofte ligner en mønt. Det er som regel forsynet med mærke af det firma som har udgivet tegnet. Sildetegn fungerer som en anvisning på et offentligt betalingsmiddel for et bestemt arbejde i en virksomhed, i dette tilfælde for saltning og nedlægning af sild i en tønde (**planche 1-2**). Ordene “sildetegn” eller “tøndemærke” findes ikke i Islands Universitets Ordbog¹, selv om disse ord forekommer på tryk i aviser og tidsskrifter. I denne korte oversigt vil der blive gjort et forsøg på at forklare brug af de forskellige typer sildetegn i Island i årene 1920-1990, nemlig den periode som sildetegn blev anvendt. Det er ikke udelukket, at man har brugt sildetegn i mindre målestok i årene 1905-1920, da saltning af sild blev et væsentligt erhverv i Island. Sildefangstens historie ved Island vil også blive drøftet, og jeg prøver at give et overblik over de forskellige fiskebyer rundt omkring i landet hvor man saltede sild i ovennævnte periode.

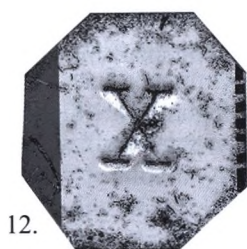
Forfatteren til denne artikel har ikke kendskab til, at man før har skrevet om brug af sildetegn i Island, ej heller om brug af tilsvarende betalingsmidler i andre lande. Derfor bygger alle oplysninger om sildetegn og deres anvendelse på nogle ganske få privatbreve fra samlere, samt mundtlige kilder som jeg hovedsagelig har nedskrevet i løbet af de sidste 30 år.

Undertegnede samling af sildetegn, hvor der findes omkring 470 forskellige typer mærker, er højst sandsynligt den største samling af sin art som findes. Et lille udvalg af sildetegn er afbildet på planche 1-2, side 230f. Den Islandske Nationalbank og Islands Nationalmuseum er dog i besiddelse af en

¹ <http://www.lexis.hi.is/corpus/leit.pl>

Planche 1. Tekst s. 232

1. Silde-tegn fra sildestation Jón Kristjánsson i Akureyri.
2. Silde-tegn for henholdsvis en hel og en halv tønde, Otto A. Tulinius sildestation, Akureyri, ca. 1920.
3. Silde-tegn fra Kaupfélag Eyfirdinga, Akureyri (Eyfjords Andelsforening, Akureyri), anvendt i Siglufjord c. 1950. Se også nr. 15.
4. To forskellige silde-tegn fra Borgafjörður Eystri, anvendt i perioden 1955-1988. Ordet BORG er kontramarkeret i en 5 øre fra 1960, og et plastiktegn er udboret af et fiskekar.
5. Silde-tegn fra sildestationen Ludvik Møller i Hjalteyri, ca. 1920.
6. Silde-tegn fra sildestationen Saltver AS. i Keflavik, anvendt i perioden 1964 til 1970.
7. Silde-tegn fra sildestationen Gunnar og Snæfugl AS. i Reyðarfjörður fra 1975 til 1991.
8. Silde-tegn for kryddersild, sildestationen Óskarsstöð AS. i Raufarhöfn 1951-66.
9. Silde-tegn fra sildestationen Bæjarútgerð Reykjavíkur, en virksomhed ejet af Reykjavíks kommune.
10. Silde-tegn fra sildestationen Hafaldan i Seyðisfjörður.
11. Silde-tegn fra Seyðisfjörður, anvendt 1951 til 1969 på tre forskellige sildestationer, Sókn, Sunnuver og Ströndin.
12. Silde-tegn fra sildestationen Sigfus Baldvinsson i Siglufjörður, ca. 1940. Silde-tegnet er klippet ud af en oliedunk.
13. Silde-tegn fra Siglufjörður omkring 1930. Initialerne GH er kontramarkeret i en dansk 2 øre fra 1920.
14. Silde-tegn fra sildestationen Ingvar Guðjónsson og Jón E. Sigurdsson i Siglufjörður. Til højre et silde-tegn fra samme sildestation, men kontramarkeret af en senere ejer med initialen G.
15. Silde-tegn fra Siglufjörður, ca. 1950, samme station som nr. 3.
16. Silde-tegn fra sildestationen Ísfirdinga i Siglufjörður 1932-61.

ganske udmærket samling silde-tegn, det samme gælder Sildemuseet i Siglufjord, hvor der især findes silde-tegn fra Siglufjord. Disse privatsamlinger og museumssamlinger er grundlaget for de oplysninger som handler om de forskellige typer af det betalingsmiddel, der beskrives i artikelen.

Islændinge opdager sent havets sølv

Fra første færd har fiskeri været et vigtigt erhverv i Island, og selvom man i gamle kilder ikke bruger mange ord på fiskere, er forklaringen nok, at de forskellige erhvervsgrene ikke var ikke så specialiseret som de er i dag. For eksempel talte man altid om bønder, selvom de samme mænd også brugte megen tid på fiskeri ved siden af landbruget. Man fiskede året rundt på alle årstider, men om vinteren drog man i fiskelejligheder. Derfor kalder man fiske-sæsonen for lejtids. Rundt omkring i hele Norden fandt man sådanne fiske-lejligheder, som selvfølgelig var placeret på de steder hvor der var kortest afstand til de gode fiskebanker, og hvor der også var gode havne.

I Island, Norge og Danmark drog man hovedsagelig i fiskelejre midt om vinteren eller ud på på vinteren. Her samledes en temmelig stor flok mennesker i lejre som igen blev forladt i slutningen af fiskesæsonen. Hvor København og Stockholm nu ligger, har man sikre kilder til at der har været fiskelejre før i tiden. I Bergens Krønike står skrevet, at Olav Kyrre, der var født omtrent 1050 og som var konge af Norge 1067-1093, grundlagde Bergen i årene omkring 1075 hvor "den almægtige Gud af sin nåde og barmhjertighed hvert år sendte masser af sild ind på vigen."² Her kan tilføjes at købmænd i Bergen overtog Islandshandelen omkring år 1100, byen var derefter centrum for handelen indtil midt i 1400tallet. I slutningen af denne periode købte nordmænd blandt andet stokfisk fra Island.³

Landnamsmændene i Island kendte godt til sildefiskeri fra hjemlandet Norge. I Egils saga kan man blandt andet læse om brødrene Thorolf og Skalla-Grim Kveldulfssønner som begge fangede sild. Den første "havde sine mænd i sildefiskeri men også i stokfisk"⁴ og den anden "tog tit om vinteren på sildefangst på en fiskeseljbod sammen med mange huskarle."⁵ Men i de første århundreder, hvor Island var bebygget, fangede man og spiste først og fremmest torsk. Gamle kilder beretter kun om fiskeri og transport af stokfisk i Island, men hverken sildefangst eller transport af sild. I den islandske lovsamling Jonsbog fra 1218, står der ikke et ord om sild, men i norske lovsamlinger fra samme tid finder man nøjagtige anvisninger om forskellige ting angående sildefiskeri.

De fleste mener, at nordmændene og andre sildnationer enten røgede eller tørrede sildefangsten i tidens løb, lige som de gjorde med torsken, mens nedsaltning af sild kun har forekommet i ganske små mængder. Salt var dyrt og svært at skaffe, og ejedes ikke i almindelighed. Derfor rådnede silden hurtigt, som det gamle nordiske ordsprog fortæller: "Ikke en sur sild værd", det vil sige at noget er ikke engang en rådden sild værd. I Norden begyndte man at salte sild i begyndelsen af 1400tallet, mens tilberedning af klipfisk først blev almindelig to hundrede år senere. Det var hollænderne, der først begyndte at salte sild og man mener, at det var hollænderen Wilhelm (eller William) Beukel (d. 1449) som først udviklede metoden til at nedsalte sild i en tønde og dermed lagde han fundamentet til hollændernes succesrige sildefiskeri.⁶ De ophævede tolden på salt til saltning af sild og fisk og saltede kun sild i de bedste tønder. I de følgende tre århundreder producerede de mere saltsild end andre nationer og opbyggede blandt andet deres handelsflåde for fortjenesten. Den saltningsmetode som Beukel opfandt, har stort set været i uforandret brug indtil slutningen af 1900-tallet.

² Íslenskt fornbréfasafn, í ritröðinni *Diplomatarium Islandicum*. Reykjavík 1915-1925.

³ Lýður Björnsson: *Saga verslunar á Íslandi* – 2. útgáfa. Reykjavík 2005. Útg. Viðskiptaráðuneytið.

⁴ *Egils saga Skallagrímssonar*. 3. útgáfa. Reykjavík 1999. Útg. Mál og menning.

⁵ Samme.

⁶ Matthías Þórðarson: *Sildarsaga Íslands*. Kaupmannahöfn (København) 1939. 2. útgáfa, s. 63. Bogen findes også i en dansk udgave. Mange af de efterfølgende citater stammer fra denne bog.

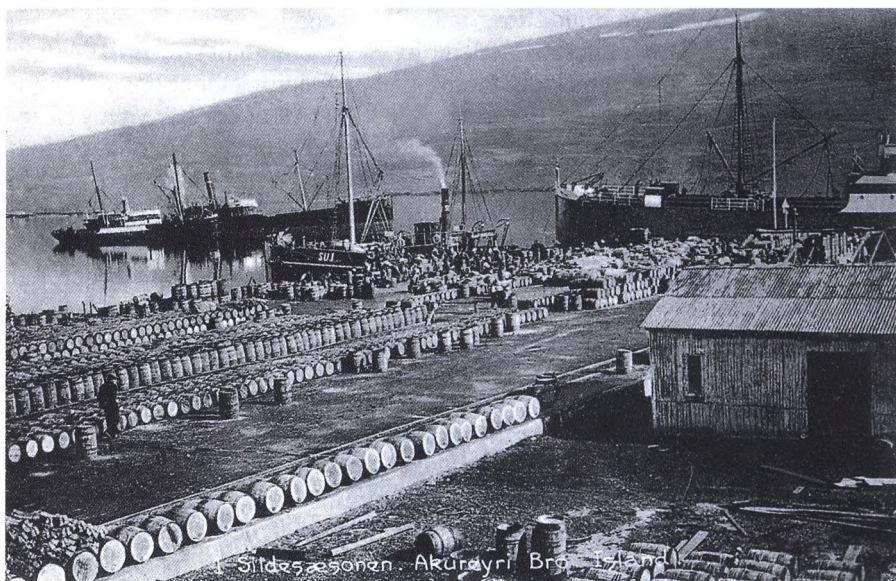

Fig 1. Otto A. Tulinius sildestation i Akureyri, ca. 1920

Hollændere, skotter, englændere og andre nationer, så som danskere og franskmænd, sejlede ivrigt på norske sildebanker i 1400-tallet. I slutningen af dette århundrede købte skibe fra disse nationer også store mængder sild af nordmænd, især i Bergen. Derfor var der et stort overskud af sildefangst og salg af sild.

Efter at man ikke havde skevet om sild i islandske kilder i århundreder, begyndte man så småt at nævne silden i årbøger og andre kilder i 1600-tallet. Der kan man finde fortællinger om at danskeren Peter Andersen fangede sild ved Island 1697 og fik så meget, at hans "tab af kreaturer på grund af nøden samme år stort set blev dækket." For eksempel kan nevnes at Seilaårbogen omtalte store mængder silledrift på stranden i Hrútafjörður i 1683, men at den sild hverken kunne spises eller koges til tran. I Arne Magnussons rejsebog fra 1712 findes bemærkninger om at sildefangsten ved Óðeyri er svær at stole på, men en gang i mellem fanger man godt. Og Olavius skriver i sin bog, *Økonomisk Rejse igennem Island* (fra 1780), at i årene omkring 1730 har man ved Hofsos brugt både torskegarn og sildegarn med et godt resultat. Han påstår også at man har fanget sild i Ísafjörður 1773, første gang i mands minde, og i Akureyri 1780.

Der er meget få kilder om sildefangst indtil slutningen af 1700-tallet. Man kan nævne Niels Ryberg, direktør for monopolhandelen, som påpegede i et brev til bestyrelsen 1783, at hvis sild blev fanget ved Island kunne man sælge den, hvis den var saltet på den rigtige måde. Jón Eiríksson (dansk John Erichsen), konferensråd, skriver om sild i det islandsk litteraturselskabs tidskrift i 1783, hvor han tilskynder sine landsmænd at fange silden og forkla-

rer hvordan de skal behandle den som en handelsvare og til eksport.⁷ Carl Pontoppidan skriver om sild i 1787, hvor han siger, at silden tit findes i store mængder ved Island, og at den kommer ind på vigene ved den sydlige Faxabugt, Isafjord og Eyjafjord og fanges da en gang i mellem i små mængder.⁸ Det ser ikke ud til at disse opmuntrende ideer har haft stor indflydelse på islændingene, men i begyndelsen af 1800-tallet fangede nordmænd sild i garn på Hafnarfjord, og 1802 var der en masse sild inde på Eyjafjord hvor man fangede godt. Man slæbte silden både til Thingeyjarsýssel og Skagafjord hvor den blev en velsignet forøgelse til husholdningen.

En skotte, som rejste rundt i Island 1814-1815, skrev, at Akureyri er kendt for sin sildefangst hvor man har fisket 180-200 tønder i et træk, men i årene før fangede man ikke det store. I en epilog for 1700-tallet skrev Magnus Stephensen, første justitiarius i Landsretten, om Økvinden Island, at man i 1700-tallet nogle steder prøvede at fange sild. Men selvom man fandt silden enkelte steder tæt ved kysten, var det især på Hafnarfjord og Eyjafjord at man prøvede at fange den, men ikke med det store held. Han tilføjer, at i slutningen af århundredet har nordmænd vist at det var muligt at fange sild i "træknet" og at silden er af samme kvalitet som den udenlandske sild. Magnus Stephensen er ligeledes forbavset over at ingen købmænd i Eyjafjord har fundet det umagen værd at skaffe sig udstyr til sildefangst, salt og tønder, for at fange de store mængder sild som svømmer op til kysten og som kunne bringe rigdom på kort tid.⁹ To sildestammer eksisterede vedholdende ved Island. De gydede i juli og august. Den sild, som lagde sine rogn ved Norges vestkyst, søgte bagefter føde ved nordkysten af Island om sommeren og forenede sig med den islandske sildestamme, som også søgte føde. Den stamme kaldte man senere for Den norsk-islandske sildestamme.

I den første halvdel af 1800-tallet prøvede man enkelte gange at fange sild. Det var især mænd som købmand Liver i Akureyri, Iversen og P.C. Knudtson, købmænd i Hafnafjordur, og flere. Men resultatet blev ikke til så meget, så man syntes ikke der var nogen grund til at blive ved. Forskellige gode mænd opmuntrede deres landsmænd til at gøre brug af sildestammerne ved Island, blandt andet Jon Sigurdsson, som var islændingenes førende forkæmper for friheden. Han skrev 1859: "Fordi man stadigvæk ikke fanger sild i Island på grund af uvidenhed og fattigdom, tror man at den ikke er noget værd."¹⁰ Og bonden fra Eyjafjord, Einar Asmundsson i Næs, skrev 1871: "I de fleste år kommer der uhyre mængder sild op til kysten, et eller andet

⁷ Jón Eiríksson: „Nokkrar hugvekjur um veiði og verkun á laxi, síld og öðru sjófangi." *Rit þess (konunglega) íslenszka Lærdómslistafélags*, 3. bindi fyrir árið 1782. Kaupmannahöfn 1783. Útg. Hið (konunglega) íslenszka Lærdómslistafélag. Om John Erichsen, se Carl S. Petersen, *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., bd. 4, 1980.

⁸ Samme.

⁹ Magnús Stephensen: Eptirmæli Atjándu Aldar eptir Krists hínadbúrd, frá *Ey-konunni Íslandi*. Leirárgörðum við Leirá 1806. Útg. Forlag Íslands opinberu Vísinda-Stíptunar, s. 101-102.

¹⁰ Jón Sigurðsson: *Lítill fiskibók með uppdráttum og útskýringum, handa fiskimönnum á Íslandi*. Kaupmannahöfn 1859. Útg. Dómsmálastjórnin.

sted, og da kunne man på ingen tid, hvis dygtighed og udstyr ikke manglede, skovle sild op for mange tusinde rigsdaler.”¹¹

Fra den tid fangede man sild i små mængder andre steder i landet, så som Flekkuvig og Vogar på Vatnsleysastrand, i Faxabugt, Keflavig og Njardvig, men det ser ikke ud til at der har været noget organiseret fiskeri, og det drejede sig kun om sild som kom i torskegarn. Dog begyndte tingene så småt at forandre sig og Bjarni Sæmundsson skrev i en beretning til landfogeden 1901,¹² at han tror at man først har sat sildegarn i Isafjorddybet 1869, i Dyrafjord 1880 og på tilsvarende tidspunkt i Arnarfjord. Man fangede ikke meget, men det viser dog at islændinge så småt var begyndt at opdage den formue som silden kunne indbringe.

Norske købmænd begyndte at sejle til Island i midten af 1800-tallet, især efter 1855, da Islandshandelen blev frigivet. De medbragte hovedsagelig tømmer, og fik i stedet islandske produkter, så som fisk. Mange af besætningsmedlemmerne på disse skibe kendte godt til sildefangst hjemmefra, og på sejladsen til og fra Island opdagede de mange gange store mængder sildestimer, både uden for fjordene men også langs kysten. Dette efterår [1855] sendte en norsk købmand et brev til Jon Sigurdsson hvor der blandt andet står, at “havet er Islands meste formuekilde lige som Norges...” og han skrev, at silden i så henseende kan komme lige efter torsken. Han tilføjer:

“Min bror, som var i Island for nylig, kunne ikke se nogle tegn i landet som pegede på at man fangede eller tilberedte sild, men uden for kysten så han kæmpe store sildestimer, af den art som han syntes lignede den norske sommergydningssild. [...] Min bror fortalte det til islændingene, også dem i Reykjavik og omegn, men de svarede oftest og sagde at der var torsk nok i havet og de havde derfor ingen brug for silden (!). Sådan et svar ville være uhørt andre steder.”¹³

Tidsskriftet Nordanfari beretter i efteråret 1868, at i løbet af sommeren var der kommet tre kuttere, som ejedes af et norsk rederi i Mandal, “Capella”, “Peter Roed” og “Draupner”, alle omtrent 40 bruttoton: “Disse kuttere har opholdt sig i en længere periode her på Eyjafjord, men ikke fisket meget og sejlede de bort til Seydisfjord.”¹⁴ På Østlandet fangede skibene godt ud på efteråret, men et kraftigt uvejr ved månedsskiftet oktober-november, ødelagde en stor del af deres fangst, eller omtrent 4.000 tønder. Dog lykkedes

¹¹ Einar Ásmundsson: *Um framfarir Íslands*. Kaupmannahöfn 1871. Útg. Hið íslenska bókmenntafélag.

¹² Bjarni Sæmundsson: „Skýrsla um fiskirannsóknir árið 1901”. Andvari - Tímarit hins íslenska þjóðvinafélags., nr. 26, 1901.

¹³ “Um verzlun Íslands.” *Ný félagsrit*, 16. árg. Kaupmannahöfn 1856. Útg. Nokkrir Íslendingar, s. 115.

¹⁴ *Norðanfari* 10. október 1868. 27.-28. tbl. 7. árg. Akureyri. Útg. Björn Jónsson.

¹⁵ Matthías Þórðarson: *Sildarsaga Íslands*. Kaupmannahöfn 1939. 2. útgáfa. Forlægger ikke nævnt, s. 86-87.

Fig 2. En sildestation i aktivitet, Hafnarfjörður, ca. 1930.

det fiskerne at redde 2.000-2.400 tønder.¹⁵ Dette blev en opmuntring for rederen i Mandal til at søge tilbage til de islandske fiskebanker næste år.

To fiskefartøjer, styret af nordmænd, var i gang i Seydisfjord 1869, det ene under ledelse af en som hed Jakobsen, det andet styret af Otto Watne, som senere blev en stor skikkelse i Islands sildehistorie og ofte kaldes Seydisfjords grundlægger. På det tidspunkt var Otto kaptajn på en lille sejlkutter, kaldet "Sleipnir", men det andet skib, som ejedes af det samme rederi, hed "Caroline". Om sommeren var sildefangsten dårlig, men til gengæld var der en udmærket torskefangst. I løbet af efteråret byggede nordmændene en stor fiskehal i den sydlige del af Seydisfjord. Om efteråret blev skibene ramt af et stormvejr som resulteredes i at "Sleipnir" stødte på grund og blev ødelagt, men "Caroline" fandt man drivende ude på havet og trak den til havn. Efter dette eventyr rejste Otto Watne tilbage til Norge og kom ikke til Island i nogle år. Til gengæld blev Jakobsen i de kommende år ved med at fange både torsk og sild på Seydisfjord i samarbejde med danskeren C. Lund.

Sildefangsten ved Island var dårlig i årene 1870 og 1871 og nordmændenes overskud af fangsten blev ikke stort. Fangsten i 1872 blev til gengæld lidt bedre. Det illustreres af, at i Akureyri blev 500 tønder sild trukket på land i begyndelsen af juni, og silden blev solgt på to dage for 4 rigsmark per

¹⁵ Matthías Þórðarson: *Síldarsaga Íslands*. Kaupmannahöfn 1939. 2. útgáfa. Forlægger ikke nævnt, s. 86-

Fig. 3 og 4. Saltning af sild i Siglufjörður, før 2.verdenskrig

tønde.¹⁶ I de kommende år, med undtagelse af nationalåret 1874, fangede nordmændene godt, især i året 1875. Dette år stiftede Jakobsen og Lund sammen en forening med hovedsæde i de huse, som man kaldte Foreningshusene, eller Kompagniet. Fangsten dette år gjorde, at nye redere blev tiltrukket, og i foråret 1876 hørte man at kommunalbestyrelsen i Seydisfjord havde udlejet byggegrunde til fire silderederier.

¹⁶ Samme, s. 89.

Fangsten levede ikke op til forventningerne før end 1878, men da ser det ud til at "nordmændenes fiskeri begynder for alvor."¹⁷ I slutningen af juli talte man om uhyre mængder sildefangst på fjorden, og ud på efteråret havde kutterne fanget en hel masse sild, eller godt 3.000 tønder for hver kutter. Fiskeriet blev ved med at vokse de kommende år, og redere i Haugesund, Norge, sendte syv skibe til Island. I november 1879 havde nordmændene nået at fange omtrent 8.000 tønder på Seydisfjord, trods det at masser af sild var døde i nettene. Dette år havde nordmænd for første gang to kuttere på sildefangst fra Akureyri. Man syntes det lykkedes godt, og i 1880 forøgedes den norske sildeflåde ved Nordlandet, for eksempel kom der 41 skibe fra Haugesund til Island i stedet for syv året før, og fiskeriet blev udmærket.

Det samme gjaldt for Østfjordene, både Seydisfjord og Sydfjordene, hvor nordmænd "lå talstærke med mange kuttere på alle fjorde og spionerede alle vegne, og hvis man fandt sild nogle steder eller der var udsigt til en god fangst, da var de norske på stedet med det samme."¹⁸ Det kan nævnes, at i slutningen af juli 1880 opholdt syv norske kuttere sig på sildefiskeri på Eskifjord og Reydarfjord og klagede ikke. Midt i august kan læses i ugebladet *Skuld* i Eskifjord, at man sikkert har fanget 10 tusind tønder, hvis ikke mere,¹⁹ og tre uger senere, at fangsten er blevet mellem 16 og 20 tusind tønder. Fiskeriet var størst hos skibe fra Bergen, 4.500 tønder.²⁰ Andre kilder siger sildefangsten dog var lidt mindre, eller omtrent 12 tusind tønder.²¹

Med hensyn til hvor en stor forandring denne "invasion" skabte, kan nævnes, at stigningen af dampskibssejladsen ved Østlandet blev stærkt diskuteret, og man sagde "at det var på grund af det store sildefiskeri."²² Da havde fem norske redere bygget seks huse i Eskifjord. Denne sommer boede desuden mange i Eskifjord, som ellers ville have opholdt sig i Seydisfjord, fordi "andre steder har fangsten ikke været magen til det som den har været her på fjorden."²³

Der blev peget på, at købmand Tulinius i Eskifjord havde købt hovedparten af den sild som blev fanget på Reydarfjord og Eskifjord, og betalte fra 7,50 op til 10 kroner for hver tønde, men nordmændene havde før kun betalt 4-6 kroner per tønde. På den måde havde Tulinius "forøget arbejdernes indtægter,"²⁴ og indbyggerne har derfor uden tvivl glædet sig over lønstigningen.

I Seydisfjord sagde nordmændene at de havde fisket godt 40 tusind tønder om sommeren og til efteråret, men den totale fangst på alle Østfjordene sagde man var blevet til 140 tusind tønder! Det var kæmpemæssige værdier.

¹⁷ Samme, s. 90.

¹⁸ Samme, s. 96.

¹⁹ *Skuld* 14. ágúst 1880. 119. tbl. IV. árg. Eskifjörður. Útg. Jón Ólafsson.

²⁰ *Skuld* 9. september 1880. 122. tbl. IV. árg. Eskifjörður. Útg. Jón Ólafsson.

²¹ *Nordanfari* 21. september 1880. 57.-58. tbl. 19. árg. Akureyri. Útg. Björn Jónsson.

²² Som note 20.

²³ Samme.

²⁴ Som note 21.

En kendt mand påstod blandt andet, at fangstens værdi på Seydisfjord var i nærheden af een million kroner, alene i perioden august - november, og "man fiskede guld op fra Seydisfjord lige som man grov guldet op fra jorden i Kalifornien..."²⁵

I 1881 havde syv norske byer 187 kuttere på sildefangst ved Island, med besætningsmedlemmer på knapt 1800 mænd. Skibene ejedes af ti rederier,²⁶ der af ni norske og eet norsk-islandsk, som blev stiftet om sommeren. Sildefangsten dette år blev knapt 168 tusind tønder, af værdi omtrent 2,5 millioner kroner.

De fleste kuttere, eller 100 skibe kom fra Haugesund, og fangede sammenlagt godt 76 tusind tønder, hovedsagelig på Eyjafjord, eller omtrent halvdelen. Man skønnede at hele fangsten fra Eyjafjord dette år var omtrent 100 tusind tønder "og nordmænd eksporterede ... lasten ... både på damp- og sejlskibe."²⁷ De største sildemarkeder var i Sverige, Tyskland og Rusland. Til gengæld var fangsten dårlig i Østfjordene i forhold til året før. "På dette tidspunkt var en stor del af befolkningen i Eyjafjord begyndt at fange sild, og mange havde enten sættegarn eller trækgarn, og mere velhavende mænd dannede foreninger omkring sildefangst med not."²⁸

Ud over det førnævnte norsk-islandske kompagni, dannedes der til efteråret et nyt aktieselskab til sildefiskeri med kapital på 40 tusind kroner, og indbyggerne i Eyjafjord købte de fleste aktier. Handelsmanden Tryggvi Gunnarsson, senere altingsmedlem og direktør for Landsbanken, dannede samme efterår et sildefangstkompagni, og aktieejerne var især fra Eyjafjord. I Siglufjord gik Snorri Pálsson ind for stiftelse af et sildefangstkompagni i 1880, og året efter et nyt og større kompagni, og han var den største aktieejers i dem begge to. I begyndelsen gik det godt, men da havisen blev liggende ved Islands kyster i 1882 og 1883 gik kompagnierne konkurs, og Snorri døde 1883. De fleste kompagnier som blev stiftet i førnævnte periode, lukkede også med et underskud inden for de næste år.

Havisåret 1882 sejlede 200 norske kuttere på sildefangst ved Island, men fangede ikke meget, fangsten blev kun omtrent 65 tusind tønder over hele året. Hovedparten af kompagnierne fik da et stort underskud på rederivirk-somhederne, både de norske og de islandske, og nogle gik konkurs. Dette år bragte derfor "en stor ødelæggelse på den nye erhvervsgren."²⁹ Men trods denne skade, bar driften i 1883 præg af samme optimisme og et lignende antal kuttere fiskede sild dette år, godt halvdelen af dem fra Haugesund, eller 116 skibe med 1.050 besætningsmedlemmer. Hele fangsten blev omtrent 150 tusind tønder, hvor 100 tusind tønder blev fanget på Eyjafjord. I 1884 er antallet af kuttere ikke sikkert, men man ved at flere skibe havde deres base

²⁵ *Austri* 31. ágúst 1891. 3. tbl. 1. árg. Seyðisfjörður. Útg. Otto Wathne.

²⁶ *Ísafold* 24. september 1881. 24. tbl. VIII. árg. Reykjavík. Útg. Björn Jónsson.

²⁷ *Norðanfari* 5. nóvember 1881. 1.-2. tbl. 21. árg. Akureyri. Útg. Björn Jónsson.

²⁸ Matthías Þórðarson: *Sildarsaga Íslands*. Kaupmannahöfn 1939. 2. útgáfa, s. 100-103.

²⁹ Samme, s. 103-106.

Fig. 5. En stor stabel af ubrugte sildetønder i Siglufjörður

på Eyjafjord end på Østlandet. Islændinge deltog nu massivt i sildefangsten, både på Nordlandet og Østlandet, men man lagde hovedvægten på at fiske sild til madding.³⁰ Fangsten var ikke stor og humøret hos nordmændene blev ikke højere da de fik nogle alvorlige skibsskader. Den største af dem var den 1. September, da 20 kuttere forliste i et stormvejr, desuden gik garbnåde og fiskeredskaber enten tabt eller drev på land, mere eller mindre ødelagt. I 1885 blev de norske sildekuttere færre, eller 83, de fleste fra Haugesund. Tal over fangsten er usikre, men man skønner at den var på omtrent 18-25 tusind tønder. Næste år blev sildefangsten ved Nordlandet lidt bedre, men kun 30 skibe ankom og på Østfjordene var fiskeriet dårligt. Næste år blev skibene endnu færre, kun fem norske kuttere fangede sild på Eyjafjord i 1887 og de fiskede ikke meget. Sildekompanierne i Eyjafjord holdt op dette år efter at være stiftet i 1881.

Som eksempel på udviklingen, viser en statistik om rederivirksomhed fra Stavanger amt i Norge, at der fra kom 143 sildekuttere i 1883 da de var flest, og de fangede til sammen 112 tusind tønder. Året efter var skibene lidt færre og fangsten kun godt 53 tusind tønder. I 1883 fiskede man godt 87 tusind tønder, men tre år senere, i 1886, sejlede kun 30 kuttere til Island og fangsten blev mindre end 3 tusind tønder. Sildefangsten i perioden 1880-1890 var i småtingsafdelingen og der var få norske kuttere som fiskede sild. Man kan sige at på det tidspunkt havde de fleste sagt farvel, mange med et stort underskud på rederivirksomheden, andre næsten overbeviste om, at ved Islands kyster kunne man ikke hente guld fra Ægirs hænder. Det kan også nævnes,

³⁰ Samme, s. 109.

Fig. 6. Sildefangst ved kysten, ca. 1910

at den islandske lov om fiskeri for udlændinge blev strammet i perioden, skatten blev forhøjet, hvad der igen resulterede i at de nordmænd som ikke holdt op, tit ansatte islandske stråmænd som på papiret stod for rederierne. På samme tidspunkt begyndte man i Norge at fiske sild i drivgarn med et godt resultat, på norske fiskebanker som nordmændene jo kendte bedst til. I 1891 var sildefangsten ved Island til gengæld udmærket, men blev igen dårlig de næste to år. Fangsten i 1894 var middelmådig. I de kommende år var sildefiskeriet nogenlunde på Eyjafjord, især i 1897. Med få undtagelser kan man sige at sildefangsten på Østfjordene var dårlig helt frem til århundredeskiftet, og den sild som man fangede blev brugt til madding. Største delen af de kompagnier som fangede sild ved Island ejedes nu af islændinge.

På kold is

Det varede længe før Islændinge opdagede at man kunne bruge is eller sne til opbevaring af madvarer, men englænderne tog sådan en metode i brug midt i 1800-tallet. I 1876 byggede skotske laksekøbmænd iskældre, eller jordhytter, i forbindelse med deres handel i Borgarnes, og enkelte andre blev bygget på samme tidspunkt.³¹ Pastor Oddur V. Gislason på Stadur i Grindavík, byggede en ishytte i 1887 til opbevaring af havsild, og sagde at han havde "et praktisk bevis for, at på den måde kunne man opbevare silden ufordærvet i

³¹ Sveinn Þórðarson: *Fæða fryst – saga kælitækni*. Reykjavík 1993. Útg. Hið íslenska bókmenntafélag.

uge- og månedsvis...”³² Han udgav en pjece hvor han præsenterede sine landsmænd for fordelene ved denne opbevaringsmetode, men det ser ikke ud til at det har haft nogen betydning.

Skotten og konsulen W.G. Spence Paterson opholdt sig i Island 1891 og begyndte på at eksportere iset hellefisk til Skotland. Han byggede en iskælder i Budarør ved Seydisfjord, samlede is sammen om vinteren, og skovlede den over hellefisken, som han sendte til Leith. Senere var det islændingen Isak Jonsson, som var emigreret til Kanada hvor han arbejdede ved opbygning af et ishus, der tog initiativet til at det første ishus blev bygget i Island. Han opfordrede sine fætre på Østlandet, og bankdirektøren Tryggvi Gunnarsson, til at starte et sådant forsøg, og det endte med at man fik Isak tilbage til Island, så han kunne have tilsyn med bygningen. Ishuset på Brimnæs ved Seydisfjord startede i sommeren 1895 og kostede med udstyr 1.800 kroner. Ishuset forandrede radikalt muligheden for at bruge sild til madding ved torskefiskeri, og man kan sige at med ishusernes tilstedevær til at opbevare silden, var sildefiskeriet blevet “en kæmpestor hjælp til udvikling af torskefiskeri og ligeledes fundamentet under mange slags fremskridt i landet, som man før havde ment var både utænkelige og uoverkommelige.”³³ Nu skulle man “fange silden på grund af torsken og bruge alle mulige midler, fange den alle de steder hvor man kunne finde den. Nu var der ingen undskyldning.”³⁴

Det første sommer ishuset på Brimnæs eksisterede, opbevarede man 49 tusind stykker sild i perioden fra midt i juli til midt i oktober, på det tidspunkt hvor “ingen sild var i havet i mange uger.”³⁵ Man var forbavset over at frossen sild var langt fra at være “dårligere madding end fersk sild.”³⁶ Dog var silden først og fremmest brugt til madding da man ikke fangede fersk sild i garn eller not, men denne sommer brugte man 35 tusind stykker sild, omtrent 40 sild til hver fisketur. Man syntes denne drift var “rigtige guldminer for redere og fiskere i området,”³⁷ og straks i begyndelsen af 1895 havde man bygget, eller var i færd med at bygge, ikke færre end otte ishuse og frysehuse på Østfjordene, alle på initiativ af og under ledelse af Isak Jonsson. På lignende tidspunkt byggede man et ishus i Husaví, og til foråret et frysehus, til opbevaring af madding. Ishusene blev hurtigt almindelige i hele landet og masser af dem var i funktion ved århundredeskiftet. Det er bemærkelsesværdigt at i Siglufjord byggede man først is- og frysehus til opbevaring af sild i 1923. Det var på tide, fordi senere skulle silden i en lang periode blive hovederhvervet i denne by.

³² Oddur V. Gíslason: *Fiskveiðimál I.*, útg. 1887, se: Sveinn Þórðarson: *Fæða fryst – saga kælitækni*. Reykjavík 1993. Útg. Hið íslenska bókmenntafélag.

³³ Matthías Þórðarson: *Síldarsaga Íslands*. Kaupmannahöfn 1939. 2. útgáfa, s. 155-159.

³⁴ Samme, s. 159.

³⁵ *Ísafold* 25. janúar 1896. 5. tbl. XXIII. árg. Reykjavík. Útg. Björn Jónsson.

³⁶ Samme.

³⁷ Samme.

Silden bliver vigtig

I begyndelsen af 1900-tallet var sildefangst blevet til et vigtigt erhverv i Island, selvom man kun fiskede på begrænsede områder. I efteråret 1900 var markedsprisen i København på en tønde saltet sild, 22-26 kroner, men hver tønde indeholdt 85 kilo sild. Lignende pris fik man i de kommende fem år. I Island var islændingene selv blevet førende i dette erhverv. Således var der for eksempel i efteråret 1902 ikke færre end 11 notkompagnier, d.v.s. silderederivirksomheder, eksisterende i Eyjafjord. De var drevet af indbyggere ved fjorden. I efteråret 1901 var der en udmærket sildefangst på Eyjafjord og ugen den 15. til den 21. september "skønnede mænd, som ellers var kendte for at være varsomme og mådeholdende i deres antagelser, at op til 10.000 tønder sild var blevet indelukket i store net som ejes af de største rederier."³⁸

Oven i købet fangede mindre virksomheder næsten 3.000 tønder i sættegarn. Indbyggerne i Akureyri var ivrige til at arbejde i silden, og det var næsten umuligt at skaffe arbejdskraft til andet end havets sølv. I slutningen af september var arbejdet ved silden hovederhvervet i byen (**fig.1**), "at flytte silden fra notene, slæbe den op fra bådene, gælle silden, salte den, hamre tønder og lægge saltlage i tønderne. Det er især kvinder som har meget arbejde på grund af silden. To piger salter 15-20 tønder på 10-12 timer og har 3,50-4.50 kroner i løn om dagen, og mere hvis de arbejder længere og er mere produktive."³⁹ På samme tid fik en arbejder omtrent 2.50 kroner i løn for 10 timers arbejde.

I de næste år var der masser af sild ved Island, men den opholdt sig mest uden for fjordene og derfor var det svært for islændingene at fange den, fordi man manglede det rigtige udstyr. Til gengæld var nordmændene blevet flinke til at fange sild i drivgarn, som for nylig var opfundet, og fiskede godt, især uden for Nordlandet. Det gik islændingene på nerverne "at se silden svømme i tøndevise i millioner uden for kysten, hvor især norske og danske fiskere fangede den i drivgarn."⁴⁰

I årene 1904 og 1905 blev drivgarnet almindeligt, men også et amerikansk fiskeredskab som man kaldte for snurpenot, men det var velegnet til fiskeri på åbent hav, hvor silden opholdt sig ved overfladen. Da havde man selve noten i to notbåde som blev roet bort fra fiskekutteren når man opdagede silden, og derefter blev noten lagt rundt omkring sildestimen, som på den måde blev lukket inde i noten. (**fig.6**) Derefter blev silden skovlet op med en ketsjer. I 1904 skønnede man at norske skibe ved Island fiskede 85 tusind tønder, som var 1,1 million kroner værd. Deraf betalte nordmændene kun 17 tusind kroner i skat til landskassen. Sommerfangsten i 1905 siges at have

³⁸ *Norðurland* 1. okt. 1901. 1. tbl. 1. árg. Akureyri. Útg. Hlutafélag á Norðurlandi.

³⁹ Samme.

⁴⁰ Matthías Þórðarson: "Hvala og sildarmálið." *Ísafold* 6. júní 1903. 33. tbl. XXX. árg. Reykjavík. Útg. Björn Jónsson.

været 125 tusind tønder spegesild af en værdi på omtrent 2,4 million kroner. På dette tidspunkt var det ikke kun fiskeredskaaberne som udviklede sig, men også selve fiskeflåden, dampskibenes medvirken vejede tungt, og enkelte mænd skaffede sig en motor. Den udvikling illustreres af følgende tal:⁴¹

1904 fangede 15 norske dampskibe sild ved Nordlandet, ligeledes 87 sejlkuttere, der af 66 norske, 20 islandske og 1 dansk.

1905 var der 31 dampskibe på sildefiskeri, der af 23 norske, 2 engelske, 4 tyske og 1 islandsk. Sejlkuttere var der 105 af, der af 85 norske og 20 islandske. Motorkuttere var 3, alle norske.

1906 var dampskibene 69, der af 46 norske, 5 engelske, 10 tyske, 2 spanske og 3 islandske. Motorkuttere var der 15 af, der af 12 norske og 3 svenske. Sejlkutterne var 94, der af 64 norske og 30 islandske. Besætningsmedlemmerne var sammenlagt 2.122 mand.

Islændingenes sildefangst i 1906 blev godt 18 tusind tønder og skibene fiskede fra Akureyri og Siglufjord største delen af fangsten, eller omtrent 14 tusind tønder (**fig.6**). Til sammen var der 36 islandske kuttere på sildefiskeri dette år. Fangsten var forskellig i de kommende år, blev som regel mindre, men voksede hurtigt efter 1911, og i 1915 var sildeeksporten godt otte gange så stor som den var i 1901. I 1911 blev der saltet sild i 124.500 tønder, der af tegnede nordmændene sig for 72.119 tønder, islændingene klarede 21.183 tønder, men resten saltede danskere, svenskere og tyskere. I 1912 blev der saltet knapt 140 tusind tønder, der af saltede nordmænd godt 69 tusind tønder og islændinge knapt 36 tusind tønder. I 1914 var udviklingen til gengæld meget synlig, idet man i dette år saltede i 273.644 tønder, der af saltede nordmænd 148.664 tønder og islændinge 71.742 tønder, eller godt dobbelt så meget som 1912. I 1915, altså under 1. verdenskrig, var nordmændene flere end nogensinde før, og tilsammen var der 250 kuttere på sildefiskeri og de saltede 220 tusind tønder, mens Islændingene saltede 160 tusind tønder. Næste år, i 1916, skete det til gengæld at islændingene for første gang overhalede nordmændene i sildeproduktionen. Dette år blev der tilsammen saltet i godt 399 tusind tønder, der af saltede islændingene i 201.557 tønder, mens nordmændene saltede 152.651 tønder. Dette forspring beholdt de. Udviklingen i fangsten fra 1903 til 1937 var følgende:⁴²

1903-1910 fiskede Islændingene 20,6% af hele fangsten.

1911-1920 fiskede de 54,3% af hele fangsten.

1921-1930 fiskede de 73,1% af hele fangsten.

1931-1937 fiskede de 77,4% af hele fangsten.

⁴¹ Matthías Þórðarson: *Sildarsaga Íslands*. Kaupmannahöfn 1939. 2. útgáfa, s. 197.

⁴² Árni Friðriksson: *Norðurlands-sildin*. Siglufirði 1944. Útg. Atvinnudeild Háskólans, s. 14.

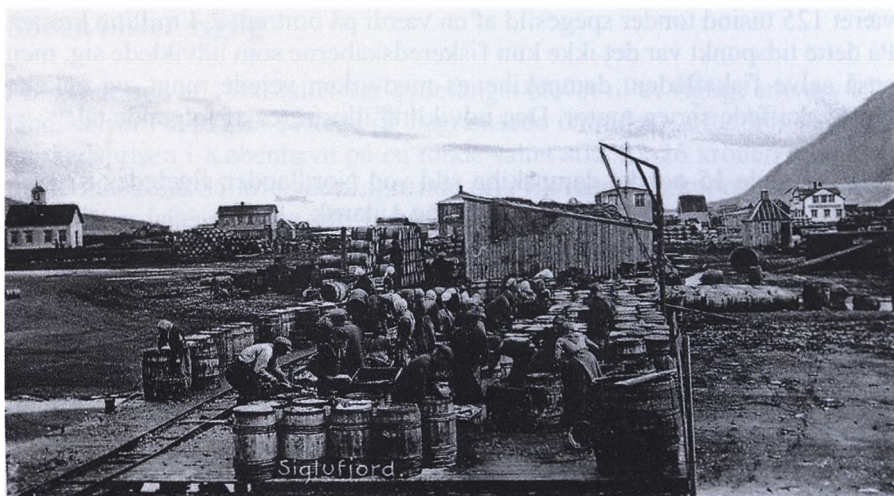

Fig. 7. Postkort med sildesaltning fra Siglufjörður, 1914

Fig. 8. Hovedgaden i Siglufjörður i begyndelsen af 1900-tallet

Efter århundredeskiftet var der en stor udvikling i husbyggeriet hos de norske redere, og sildestationer blev bygget mange steder i landet, især i Eyjafjörður, Siglufjörður og på Østfjorden. Nordmændene havde et godt kendskab til Siglufjörður fra deres hvalfangst årtierne før, og syntes byen lå godt i forhold til sildefangsten, derfra var en kort sejlads til fiskebankerne som strakte sig fra Skagafjörður i øst til Skjalfandi. I Siglufjörður skete opbygningen hurtigt og man kan sige, at fra og med 1903 har nordmændene gjort Siglufjörður til sildevirksomhedens hovedstad i Island (**fig. 7 og 8**). Der er næppe plads til at nævne alle ophavsmændene, men man kan dog pege på nordmændene Har-

Jeg undirrit _____

ræð mig hjer með hjá herra sildarþaupmanni _____

Elias Roald

til þess að vinna að sildarsöltun hjá honum á koinandi sumri, með kjörum þeim, sem hjer segir:

Vinnan er sem venjulegt »akkord«, og ber mjer að fá borgað Kr.:
0. _____ aura fyrir að kverka og salta hverja tunnu
sildar, og sje verkið forsvaranlega af hendi leyst að dómi sildarmatsmanns.
Verkalaun míni skulu mjer greiddast í peningum vikulega, að svo miklu leyti
sem kringumstæður leyfa. Vinnuveitandi skal sjá mjer fyrir leigulausri íbúð,
ljósi og eldsneyti yfir sildartímann.

Jeg skal skyldur að vera til staðar á Siglufirði eigi síðar en 15. Júlí n. k.
og eigi fara þaðan fyr en öll sildveiði er úti og allan þann tíma skal jeg
skyld _____ að vinna að sildarverkun hjá nefndum vinnuveitanda, hvenær sem
hann þarf á vinnu minni að halda, hvort sem er á nóttu eða degi. — Ekki
má jeg vinna að sildarsöltun hjá öðrum, utan með leyfi vinnuveitanda.

Brot á samning þessum varða Kr. 10.00 — tíu króna — sekt fyrir hvern
aðilja og skulu mál útaf samningsrofum sótt fyrir gestarjetti á Siglufirði.

Samningur þessi er gjörður í tveim samritum og heldur sinn aðilja hvoru.

Siglufirði _____ 191

Samþykktur: _____

Fig. 9. En fortrykt kontraktformular mellem sildestationen Elias Roald i Siglufjörður og en sildepike (uudfyldt).

eide, Grashoe, H. Hendriksen, Thormod Bakkevig, Elias Roald (fig. 9), Ole O. Tynes, S. Goos, og islændingene Ásgeir Pétursson, Snorri Jonsson, Hjalti Jonsson og Petur J. Thorsteinsson. På ti år byggede man nye huse i byen, sildestationer, kajer, sildeoliefabrikker, frysehuse og meget andet, og udviklingen var ligeledes stor andre steder i landet. I 1930 skønnede man at sildeoliefabrikker, sildefrysehuse, sildestationer, kajer og andre bygninger som ejedes af islændinge og tilhørte dette erhverv, var mindst 10 millioner kroner

værd.⁴³ I følge en oversigt var der 25 sildestationer i Siglufjordur, men antallet af aktive var flere, da sildestationerne tit skiftede ejere.⁴⁴

For eksempel var der sildestationen i Siglufjord som ejedes af Olav Roald og hans søn Elias fra Ålesund i Norge. Fire kajer hørte til selve stationen, hvor der blev saltet 30 tusind tønder i 1916, et godt eksempel på store resultater. Normalt syntes man det var et godt resultat hvis man saltede 10 tusind tønder på een station. I 1907 fik Roaldfamilien bygget et af de største sildekajhuse i hele landet. I starten blev den kaldt Roaldsbarak, men senere Isefjordsbarak, da den kooperative forening fra Isafjord overtog driften i 1932. I dag rummer den Sildemuseet i byen. Asgeirsbarakken kan også nævnes, Tynesbarakken, Jakobsensbarakken, Goodsbarakken, Kveldulfsbarakken og så videre.⁴⁵

Halvdelen af huset blev bygget ud til vandet og stueetagen var en del af sildestationen. Man arbejdede ude i det fri hele døgnet rundt. Da vejret var godt om sommeren, hvad enten det var om dagen eller natten, var der ingen grund til at klage. Men i lange arbejdsperioder hvor det blæste og det var koldt, syntes man arbejdet "var en forfærdelig trældom."⁴⁶ I stueetagen var både arbejdsplads og lager. På første sal lå kontorerne hvor arbejderne hentede deres løn een gang om ugen. I sydenden af huset var en stor lagerplads for krydderier og fiskeredskaber, men i 1940'erne blev der indrettet værelser for sildearbejderne. På barakkens anden etage boede sildepigerne altid. De kunne tørre deres tøj i små værelser med skrå vægge, hvor de også havde deres spisekammer og køkken. Oppe på loftet opbevarede man forskellige ting til fangst og saltning.

I gennemsnit arbejdede mellem 50 og 100 piger på hver sildestation. De gællede silden og saltede den ned i tønder, og de tjente i forhold til resultatet. De hurtigste arbejdsheste kunne tjene en god løn, måske mere end tre gange så meget som de mandlige medarbejdere når det gik rigtig godt. Da sildefangsten og saltningen nåede sit højdepunkt, var fiskernes og arbejderne løn meget høj, i forhold til hvad man ellers kendte til, arbejdet var også eftertragtet, især hos de unge. I årene omkring 1920 var månedslønnen for fiskerne på en sildekutter 250-325 kroner, og 5 øre i bonus pr tønde. Hvis lønnen blev mindre, fik man en højere bonus, eller op til 25 øre pr tønde. Notkaptajner fik op til 1 krone i bonus for hver tønde. På stationerne tjente formænd og bødkere mellem 350 og 375 kroner om måneden.

Piger som gællede og saltede, var garanteret 50-60 kroner i minimumløn om måneden, frit logi og transport fra hjem til hjem, men de beløb kunne mangedobles hvis resultatet blev godt. Da rederivirksomheden Kveldulf søgte piger til sildesaltning på Hjaltør og Siglufjord i sommeren 1919, op-

⁴³ Matthías Þórðarson: *Sildarsaga Íslands*. Kaupmannahöfn 1939. 2. útgáfa, s.214.

⁴⁴ Benedikt Sigurdsson: Uoffentliggjort manuskript om sildesaltning i Siglufjord, afsnit om sildestationer. Denne udgave af manuskriptet er dateret d. 25. Januar 1996.

⁴⁵ Björn Dúason: *Sildarævintýrið á Siglufirði*. Ólafsfjörður 1988. Útg. Björn Dúason.

⁴⁶ *Sildehistorien - et kort overblik*. En pjeces udgivet af Sildemuseet i Siglufjord. Udateret.

gav man 1,20 kroner i løn pr gællet og saltet tønne sild, 0,75 kroner pr time for alt arbejde og 10 kroner i ventepenge pr uge. Løngaranti for hver sildepige var minimum 200 kroner for sommeren.⁴⁷ Den berømte reder Oskar Halldorsson, søgte også denne sommer piger til sildearbejde i Ingolfssjorð, og lønnen var 1,25 kroner pr gællet og saltet tønne, 0,75 kroner i timeløn og 10 kroner i ugepenge. Løngaranti for sommeren var 325 kroner.⁴⁸ Det var ikke ualmindeligt at pigerne arbejdede eet døgn uden pause og "her kunne man ikke mærke forskellen på stand eller stilling. Der stod den løsagtige kvinde ved siden af jomfruen, der var gamle og unge kvinder, embedsmandsfruer og madammer, køkkenpiger og eventyrersker. Med andre ord var der intet som hed klasseforskel. Ingen kapitalisme, intet proletariat."⁴⁹

I 1925 strejkede omtrent 400 sildepiger i Siglufjorð og forlangte 1 krone pr tønne i stedet for 0,75 kroner, men rederne tilbød 0,85-0,90 pr tønne. Til sidst fik pigene hvad de ville have. Midt i strejken skete det, at en af Sören Goods sildekuttere ankom til Siglufjorð med 500 tønder om bord, og pigerne på stationen mødte op, da de blev lovet at de ville få den løn som man eventuelt ville blive enige om i kommende overenskomst. Det syntes pigerne på de andre stationer ikke godt om, og de fik nogle mandlige medarbejdere til at følge trop. Omtrent 200 kvinder og mænd prøvede dernæst at forhindre saltningen hos S. Goods. Da blev der gang i skuret:

"Der opstod megen larm og støj, råb og skrig.
Blandt andet råbte man: Ned med kapitalismen!
og andre lignende ting. Med vold blev pigerne
forhindret i at salte. Men nogle af dem var ikke
til at stoppe før de blev slæbt væk fra tønderne.
Kampen varede største delen af natten."⁵⁰

Et andet eksempel på sildepigernes klassekamp i Siglufjorð var i foråret 1930, da fagforeningen havde vedtaget 1,60 kroner pr tønne. Det var alligevel ikke nok, for sent om sommeren forlangte pigerne 2,50 kroner pr tønne, og op til 4 kroner for "abnorm" saltning.⁵¹ På det tidspunkt var minimaltimelønnen for en arbejder i Reykjavík 1,20 kroner. Virksomhedsejerne protesterede kraftigt, men de blev til sidst nødt til at imødekomme pigernes krav da de næsten holdt rederivirksomhederne i en skruestik på samme tid som sildekutterne sejlede fuldlastede til land.

Sildestationerne lignede oftest hinanden. Oven på trækajen lå selve saltningsgulvene, som var plankegulve stående på træstolper (**fig. 3 og 4**). Der håndterede man silden. Man knoklede i al slags vejr, "men selv om nordøs-

⁴⁷ *Morgunblaðið* 3. júní 1919. 200. tbl. 6. árg. Reykjavík. Útg. Björn Jónsson og Vilhjálmur Finsen.

⁴⁸ *Morgunblaðið* 16. júní 1919. 212. tbl. 6. árg. Reykjavík. Útg. Björn Jónsson og Vilhjálmur Finsen.

⁴⁹ Björn Dúason: *Sildarævintýrið á Siglufirði*. Ólafsfjörður 1988. Útg. Björn Dúason.

⁵⁰ *Morgunblaðið* 21. júlí 1925. 215. tbl. 12. árg. Reykjavík. Útg. Árvakur.

⁵¹ *Morgunblaðið* 5. ágúst 1930. 177. tbl. 17. árg. Reykjavík. Útg. Árvakur.

tenvinden slog hårdt på ansigt og krop, var det som om ingen lagde mærke til det.”⁵² I 1940 beskrev man fremgangsmåden ved sildesaltningen på følgende måde:

“Selve besætningsmedlemmerne kører altid silden fra skibet op til sildekasserne. Kasserne står i hoftehøjde, ikke dybe men brede nok til at sildepigerne kan gribe efter silden fra den anden side af kassen.

Bag kasserne står baljer stillet op på lave træstubbe. Baljerne er lavet af sildetønder som har været savet midt over i to stykker. Bag baljen står tønden hvor man nedsalter silden. Bag tønden står en saltkasse på en stump af træ. [...]

På hver sildestation arbejder 50-100 sildepiger og 10-20 mandlige medarbejdere. Når sildefangsten er stor, arbejder alle pigerne, ellers deler man dem op i grupper. De dygtigste piger når at gælle og salte fire tønder på een time. Gennemsnittet er 2 1/2-3 tønder. Andre saltningsmetoder tager meget længere tid, men til gengæld er det bedre lønnet. [...] Spise- og kaffepauser findes næsten ikke mens silden bliver saltet. Silden skal lægges ned i tønden med det samme fordi skibene skal nå at sejle igen hurtigst muligt. Der er rigtig gang i tingene. De mandlige medarbejdere suser rundt med sved på panden. Lige så snart pigerne skifter silketøjet ud med “sildepilsene”, lægger de deres kvindelige opførsel på hylden og forlanger deres rettigheder uden tøven. Sildepigernes kampsang: “Mærk en tønde - fjern en tønde - en tom tønde - mangler salt - mangler mærke - mangler alt”, råbes der over det hele og det lyder som en sød sang i forhold til mange andre ting som bliver sagt ved sildekasserne.”⁵³

Silden blev dog ikke kun saltet. I 1911 medbragte nordmanden Thormod Bakkevik nogle maskiner som kunne lave olie eller tran af silden, og ligeledes byggede han en lille fabrik til dette formål i Siglufjord. Fabrikken kunne producere 20 tons sild i døgnet. En anden nordmand, som hed Evanger, byggede en anden sildeoliefabrik samme sommer, og den sagde man var i stand til at producere 67,5 tons i døgnet. Den blev ødelagt i en snelavine i 1924. Tilsvarende fabrikker blev placeret om bord i skibene, for eksempel havde det norske kompagni Ægir en fabrik om bord i skibet Eureka, med en besætning på 40 mænd, og man skønnede at den pr døgn var i stand til at producere olie af 270 tons sild.

Senere byggede Ægir i 1913 en sildeoliefabrik på Krossanæs ved Eyjafjord. Den kostede omtrent en halv million kroner og producerede olie af

⁵² Þorsteinn Matthíasson: *Hrundar borgir*. Reykjavík 1973. Útg. Bókamiðstöðin.

⁵³ Samme.

Fig. 10. En svensk reklame for islandsk sild, firma Wedin & Ramstedt, 1910.

405 tons sild i døgnet. Den nedbrændte i 1927 men blev genopbygget. Et par andre sildeoliefabrikker blev bygget, for eksempel i Siglufjord, i Ønundafjord og i Hestør. Knap 600 tons sildeolie blev eksporteret i 1911, men i 1915 var eksporten steget til godt 1.300 tons. De største markeder var i Norge, Danmark og Tyskland. Sildeoleet blev en eksportvare på lignende tidspunkt som trannen, eller omkring 1911, og i årene 1916-1920 blev der produceret ca. 440 tons om året, men i 1921-1924 var produktionen steget til gennemsnitlig 2.000 tons om året. Hovedmarkederne var i Japan, Norge og Tyskland. Islændingene byggede

deres første sildefabrik i 1924. Det var fabrikken på Solbakki, som oprindeligt var en fiskemelfabrik, men som blev ombygget til en sildefabrik. I 1940 var antallet af fabrikker vokset til 16, alle ejede af Islændinge.⁵⁴

Lidt før første verdenskrig begyndte svenskerne at krydre sild i tønder (fig.10). I starten var der tale om et mindre forsøg, men i årenes løb steg produktionen. I 1910 eksporterede man for første gang kryddersild fra Island, idet 1000 tønder blev sendt fra Siglufjord til Stavanger. I 1927 var omtrent 20% af hele sildeproduktionen krydret til eksport, eller omtrent 5 tusind tons, til en værdi af omtrent 1,25 millioner kroner. Det største marked var i Sverige, men lidt gik til Danmark og mindre til Nord-Amerika.

Varen skal håndteres med omhu

Fra 1869 til 1909 havde de offentlige myndigheder intet tilsyn med sildeproduktionen. Islandske fiskere lærte af nordmændenes måde at håndtere silden på, men da produktionen steg, skete det at sildens kvalitet blev ringere når fiskerne prøvede at udnytte hver fisk og frakaste så lidt som muligt. På markederne faldt sildens ry samt prisen, og det blev svært selv at finde købere.

⁵⁴ Trausti Ólafsson: „Sildarverksmiðjur ríkisins.” Tímarit Verkfræðingafélags Íslands 1940. 2. tbl.

Fig. 11. Sildeoliefabrik og sildestation i Djúpavík, ca. 1945.

For at stoppe denne forkerte udvikling, blev der forelagt forslag til lov om saltning af sild, og det blev vedtaget som lov i 1909. I starten måtte man selv bestemme om man fulgte loven, men som tiden gik, blev man nødt til at tage hensyn til hvad sildevragerne havde at sige om silden, om den var sælgelig eller ej. I 1911 vedtog man lov om kontrol med sild, hvor der stod, at al den sild som blev fanget i området fra Horn til Langanæs, skulle kontrolleres af vrager, overvrager eller undervrager. Før sildefangsten begyndte, skulle en vrager - disse mænd blev tit kaldt for "ragari" på islandsk - give kaptajnerne gode råd om skibets udrustning og opbevaringen af silden. Vrageren skulle tilkaldes, lige så snart skibet ankom med fangst til havnen. Man havde ikke lov til at starte saltning af silden før den var blevet vurderet, og det blev også gjort mens man saltede, for "vrageren skulle passe godt på at rådden sild ikke blandedes sammen med den ferske råvare. Den del af silden som en vrager påstår er dårlig, må man ikke eksportere i vandtætte tønder."⁵⁵

I en instruks til vragerer står, at hvis de vurderede silden var så dårlig at den ikke var god nok til spisning, skulle de sige det med det samme til formanden på vedkommende sildestation. Hvis den slags sild blev saltet i vandtætte tønder, skulle vrageren brændemærke "ordet "dårlig" på bugen på enhver sådan tønde, eller markere dem på en anden måde på maven eller andre steder så de var let kendelige."⁵⁶ Det blev også tilføjet at alle tønder, som man brugte til at salte sild fra snurpenot eller drivgarn, skulle mærkes når de

⁵⁵ Lov om tilsyn med sild. Amalienborg d. 11. Juli 1911. København.

⁵⁶ Instruks for sildevragerer. Underskrevet på Islands regeringskontor d. 20. Juli 1911. Reykjavík.

blev afleveret til saltning. Disse markeringer skulle stå skrevet på låget, oftest med sort oliefarve og de skulle vise

1. Saltningsdatoen.
2. Den type sild som skulle salttes i tønden.
3. Nummeret på den kvinde eller den mand som saltede.

Der var to overvrager, den ene i Akureyri, og den anden i Siglufjord. I en instruks til dem var deres pligter nøjagtigt beskrevet, blandt andet var det dem pålagt at dømme hvis der opstod uenigheder mellem vrager og besætninger, eller redere. Der stod at vragerne aldrig skulle åbne færre end syv tønder af hvert hundrede, de skulle tømme to af dem fuldstændigt og vurdere dem nøjagtig, men de andre fem skulle de vurdere ud fra halvdelen. De skulle også passe på at silden var saltet godt nok, og at den blev nedlagt i tønderne på en ordentlig måde:

“Hvert lag skal lægges sådan at silden i det øverste lag ligger tværs på dem som ligger i laget nedenunder; de skal ligge tæt sammen med hovederne fast ud til tøndestavene og hvert lag skal slutes med “hovedsild”. Tønderne skal være godt fyldte og indeholde ikke mere usmeltet salt end at det svarer til 6 liter.”⁵⁷

Når vurderingen var overstået, skulle overvrageren dernæst brændemærke tønden, eller overvære brændemærkningen, hvis silden opfyldte kravene. Når tønderne var brændemærket, måtte man hverken tilsætte eller fjerne sild fra tønderne, åbne dem eller flytte, uden vragerens viden. Mærkningerne var syv i følge loven, d.v.s. uklassificeret sild, storsild, “havsild”, mellemsild, småsild, “kópsild” og en specielt god sild som overvrageren skulle brændemærke med et falksymbol på tøndens bug tæt ved spunshullet. Andre kvaliteter og saltet sild skulle kun forsynes med en tekst på tønden, der viste indholdet og et årstal.”⁵⁸

Desværre var kontrollen ikke altid god nok, og i en periode syntes man i udlandet at Islandssilden var af en dårligere kvalitet end den som for eksempel nordmændene solgte. Den største forskel var, at islændinge ikke tog sig meget af silden efter at man havde saltet den og lagt den ned i tønderne, men nordmændene til gengæld, “har altid, og gør det stadigvæk, kontrolleret silden efter at den er blevet eksporteret, klassificeret den, omsaltet den i nye tønder, vejte den præcis og mærket, alt under hensyn til køberne i hvert land.”⁵⁹ Da snurpenoten begyndte at overtage fiskeriet med trækarn omkring 1906, steg sildeproduktionen til det dobbelte fra året før, eller fra 9 tusind tons i 1905 til 18 tusind tons året efter. Prisen faldt derimod med en tredjedel, fra 20-21 krone ned til 14-16 kroner per tønde. Lignende sildepriser var

⁵⁷ Samme, 3.

⁵⁸ Samme, 6-7.

⁵⁹ Matthías Þórðarson: *Sildarsaga Íslands*. Kaupmannahöfn 1939. 2. útgáfa. Bls. 277.

der i de kommende år, og det var først i 1912 at prisen igen steg til 21-23 kroner per tønde.

Prisstigningen fandt blandt andet sted i forbindelse med de nye sildeoliefabrikker. Som følge af deres tilstedevær producerede man mindre fersk og fordærvet saltsild. Men til gengæld opmuntrede prisstigningen til øget produktion, og i 1913 blev der produceret tre gange så meget saltsild som året før, med det resultat at der blev saltet mere end markederne kunne holde til, og det blev svært at afsætte silden. I slutningen af 1913 lå der mange tusind tons sild som ikke var blevet solgt, og sådan var situationen langt ud på det næste år. Men da 1. Verdenskrig brød ud i august 1914 blev efterspørgselen større i udlandet. Produktionen blev tre gange så stor i 1916 som den var i 1912, og prisen var næsten dobbelt så høj i forhold til gennemsnitsprisen i årene 1912-1913. Produktionen nåede sit højdepunkt, det som blev fanget, saltede man, og desuden "købte man alt, uanset kvalitet og lige meget hvad det kostede."⁶⁰ Ulempen var, at med den kraftige stigning i produktionen, slækkedes kontrollen med silden, og det skadede sildens omdømme i den kommende tid.

Krigens indflydelse i Island blev den, at mange flere mennesker arbejdede ved sildeproduktionen end før, og mange, som aldrig nogen sinde havde været i nærheden af fiskeri, skaffede sig en motorbåd og fiskeredskaber og begyndte at fange sild. Mange tjente godt og bankerne, som i årene før ikke var så villige til at låne penge til sildevirksomheder, begyndte nu at låne penge ud til dem som ville købe nye kuttere og bygge nye bygninger. Da krigen sluttede, begyndte de tidligere krigsførende nationer at fange sild som aldrig før, de islandske "sildespekulanter" ejendomme faldt drastisk i værdi og mange firmaer blev vurderet til mindre end ingenting, eller gik konkurs.

Efter en periode med usikkerhed og prisstigninger, styrteddykkede sildeprisen i 1919, og i foråret 1920 skønnede man at omtrent 60-70 tusind tønder, næsten en fjerdedel af sildeproduktionen, lå usolgt og blev værdiløs. Næste år blev det ved, mange tusind tønder blev ødelagt med tilhørende økonomisk tab. De store markeder i Rusland og Polen var fuldstændig lukkede, og Tyskland lå i økonomisk ruin. Da begyndte sildekøbmændene at rotte sig sammen for at sikre lave priser, for eksempel udnyttede svenskerne situationen og tvang prisen så langt ned som de kunne, og i den forbindelse talte man om "mange slags fiksfakseri i indkøb hos de svenske."⁶¹ Et af islændingernes modspil var at vedtage en lov på Altinget i 1922 om rettigheder til fiskeri inden for sømilegrænsen (fiskerizonen), hvor der står at ingen udlænding måtte fange fisk inden for en grænse på 3 sømil fra land, og ingen kunne drive fiskeproduktion på land, uden at være islandsk statsborger. Denne beskyttelsesmanøvre var dog ikke tilstrækkelig, når varens kvalitet var dårlig, og derfor blev man nødt til at se nærmere på kontrollen.

⁶⁰ Samme. Bls. 272.

⁶¹ Þorkell Þórðarson: "Fiskur – sild." *Morgunblaðið* 12. mars 1922. 108. tbl. 9. árg. Reykjavík. Útg. Árvakur.

Fig. 12. Silde saltning i Húsavík, ca. 1960.

I 1920 blev der udgivet en ny instruks om sildekontrol, men der hvor man var uenige om nogle klausuler, endte det med at man fik fritagelser, som igen førte til at udøvelsen af kontrollen blev uændret. Thorkel Thordarson, en tilsynsmand ved sildesaltningen, skrev i 1922 en artikel om den dårlige situation, og han syntes at de fleste mænd som i årene før havde haft med sildesaltningen at gøre, ikke var kvalificeret nok på grund af uvidenhed, men det var også i erhvervets første dage. Ligeledes var han også utilfreds med kontrollen:

“De, som i følge loven, skal påtage sig kontrol med silden, både under- og overvragere, har ikke været kritiske nok og ikke strenge nok i deres krav hvad angår saltning af fersk sild og eksport af lagret sild, enten på grund af uvidenhed eller ligegyldighed, men begge dele er utilgivelige. [...] Det kan når som helst bevises, at største delen af de mænd som de ærede overvragere med regeringens samtykke har behaget at udnævne som vrager, har i de sidste 5 år, eller mere, for det meste været unge og umodne studerende, eller uerfarne lærerkandidater fra landet...”⁶²

Alle sildene syntes at stamme fra en fælles kilde, og det resulterede i, at i tiåret efter den første verdenskrig blev uhyre mængder sildetønder ødelagt

⁶² Samme

på kajerne i København og Göteborg, og ofte var mange kældre ved havnene fulde af islandske sildetønder som var fordærvede. Dårlig økonomi i Europa, producenternes dadelværdige behandling af silden og øget underskud, belastede rederivirksomhederne, dertil kom højere skatter til staten og stigende priser på udstyr til rederierne.

I årene 1915 og 1920 forsøgte sildeproducenterne at danne en sildeforening, bygget på andelstanken. Disse ideer blev aldrig til noget, og een af ophavsmændene sagde at "som ofte før strandede det på manglende foretagsomhed og indbyrdes mistænksomhed hos producenterne."⁶³ Efter nogle magre sildeår og lange diskussioner, fremlagde Fremskridtspartiet, med støtte fra socialdemokraterne, et lovforslag på Altinget i 1928, om monopolhandel med sild. Det blev vedtaget som lov den 15. april 1928, og dermed havde staten monopol på al handel med saltet og krydret sild, eller sild som var produceret på anden måde til eksport fra islandske kuttere ved landet, enten inden eller uden for sømilegrænsen, eller produceret inden for den islandske sømilegrænse. Islandske sildefabrikker havde dog lov til at eksportere nedskåren sild i olie eller krydderi, hvis dåserne ikke vejede mere end 10 kilo.⁶⁴

Lige efter loven blev vedtaget, om foråret 1928, startede man Statens monopolhandel med sild. Man var så ivrig efter at komme i gang, at før eksportudvalget var fuldtalligt og man havde fået ansat direktører, blev to mænd sendt til udlandet for at sælge silden på forhånd, især kryddersild. Desuden skulle man finde agenter, planlægge køb af tønder, salt og andre ting som man skulle bruge. Som før solgte man hovedsagelig silden til Danmark og Sverige, men også til Finland og Tyskland. De første år efter man vedtog loven om monoopolet, forandredes loven en smule, blandt andet overtog Statens monopol saltningen af silden. Foretagendet tilbød dernæst sildesaltningen til bestemt pris, og fik fat i de fleste som før havde haft med saltningen at gøre. Statens monopol levede ikke længe; det blev nedlagt i 1931, efter at være gået konkurs. I foråret 1930 dannede man til gengæld Statens sildefabrik i Siglufjord, hvor det blev besluttet, at den ikke skulle købe sild af producenterne med mindre den fik speciel tilladelse til det fra landets beskæftigelsesminister, men den skulle producere silden på deres regning.⁶⁵

Loven om Sildekommissionen (Iceland Herring Board) trådte i kraft i den anden halvdel af 1934 og den overtog til foråret 1935 den offentlige styring af silden. Kommissionen blev dannet af repræsentanter fra staten og interesserede fra erhvervet. Med det samme bekendtgjorde den, at den ville bestemme minimumsprisen på fersk sild til saltning, og rederne blev advaret mod at lave købsaftaler uden først at tale med kommissionen.⁶⁶ Med kom-

⁶³ Pétur A. Ólafsson: *Skýrsla um Sildareinkasölu Íslands og framkvæmdir á fyrsta reikningsári hennar*. Akureyri 1929, s. 3-4.

⁶⁴ Lov om monopol på eksport af sild.

⁶⁵ Reglement om Statens sildefabrik i Siglufjord. Underskrevet d. 5. Maj 1930.

⁶⁶ *Starfsemi Sildarútsvegsnefndar í 25 ár – ársskýrslur 1935-1959*. Útgefið sem handrit í takmörkuðu upplagi. Útg. Sildarútsvegsnefnd. (Iceland Herring Board ársrapport 1935-59. Udgivet som et manuskript i begrænset oplag. Forl. Iceland Herring Board), s. 9-10.

Fig. 13. Et sildetegn anbringes i en sildepiges støvle på sildestationen Dröfn i Siglufjörður, ca. 1960.

missionens tiltræden, blev tilberedelsen af varen bedre, men den pålagde producenterne forskellige krav for at opnå en højere kvalitet på silden. Med lov om vurdering af letsaltet sild fra 1938, holdt man op med vurdering af fersk sild, men i stedet for blev silden vurderet når den var fuldlagret og klar til eksport. Man stillede højere kvalitetskrav end før, blandt andet holdt kommissionen kursus for tilsynsmænd med sildesaltning, og de afsluttede med eksamen i faget. Resultatet udeblev ikke. Det første år hvor man arbejdede

ifølge den nye lov, modtog man ikke een klage fra købere over dårlig kvalitet af letsaltet sild. Islandssilden var blevet anerkendt i Europa. I årtier var det Iceland Herring Board som sluttede købsaftaler med udenlandske købere, den uddelte bevillinger, startede søgning efter sild fra luften, afholdt kurser i tilberedning af sild og meget andet, og sildekommissionen var i årtier den største eksportør af saltsild i hele Europa. Den eksisterede helt frem til 1998, hvor aktieselskabet Islandssild h.f. blev dannet. Det overtog alle ejendele fra sildekommissionen, dens gæld og forpligtelser. Islandssild h.f. blev dernæst i begyndelsen af 1999 sluttet sammen med med SÍF, Salgsforeningen for Islandske Fiskeproducenter.

Den skrøbelige skytsånd

I perioden 1935-1938 gik 80% af sildefangsten til smeltning i fabrikkerne og næsten hele fangsten i den anden verdenskrig, i 1946 omtrent 77% og godt 90% i 1947. Den smeltede sild var selvfølgelig billigere end den som blev produceret til spising, men den var rygmarven i fiskeriet, da dens andel i fangsten var så stor. Uden tvivl kan man påstå at sildefabrikkerne var den største industrigren i Island i denne periode.⁶⁷

I 1939 var der 28 sildestationer i Siglufjord. De blev reduceret til 23 i 1946 (**fig.3-5**), eller næsten halvdelen af alle sildestationer på Nordlandet. Deres andel i sildesaltningen var dog større, eller omtrent 71% af hele sildesaltningen på Nordlandet dette år.⁶⁸ Siglufjordur's betydning som sildeby blev hårdt ramt i 1940'erne, da man byggede sildefabrikker i Djupavíg, i Reykjafjordur, Husavíg, Hjaltør, Seydisfjordur og flere steder, plus at nye sildestationer opstod i Holmavíg, Husavíg osv. Grunden til denne udvikling var først og fremmest muligheden for flere landningshavne, og korte sejlads til og fra land, fordi silden ikke altid opholdt sig i nærheden af Siglufjord. Da var skibsmængden i Siglufjord en stor ulempe. Fiskefabrikernes landningsudstyr var aldersstegent og fungerede langsomt, derfor kunne det tage ganske lang tid at udskibe silden. Det medvirkede til at "når fangsten var rigtig god, måtte skibene tit vente dagevis ved kajen før de blev ekspederede."⁶⁹ Derfor blev sejladsen på sildebankerne tit forsinket, med tilsvarende økonomisk tab, og fabrikkerne tabte også da "silden var blevet fordærvet når kutterne til sidst nåede at udskibe den."⁷⁰

Et eksempel på store tanker hos islændinge i denne periode, var fabrikken i Djupavíg, som lå lidt afsides på Vestfjordene (**fig. 11**). Den blev opbygget på mindre end eet år, trods primitive omstændigheder, hvor al materiel og maskiner måtte transporteres med båd. Bygmesteren sagde, at han måtte op-

⁶⁷ Ástvaldur Eydal Kristinsson: *Silfur hafsins*. Reykjavík 1948. Útg. Helgafell. Bls. 83.

⁶⁸ Samme. Bls. 73.

⁶⁹ Ástvaldur Eydal Kristinsson: *Sildveiðar og sildariðnaður*. Reykjavík 1941. Bls. 91.

⁷⁰ Samme. Bls. 91.

Landssíminn.	SÍMSKEYTI				Eyðublað nr. i b.			
H/f Ver				Reykjavík.				
				Athugasemdir símþjóna.				
LANDSSÍMI ÍSLANDS								
Símskeyti frá	nr.	orð	dags.	kl.	Meðtekið frá	dags.	kl. af	
Svalbarðseyri	9	49	13-7-31	10.10	A	13-7-31	13.00 Sg	
(100000 - 1. - '31.)				Gutenberg.				
Tilbýð kaupa söltunarahæfan sildarafla Vers eins og sumarveidi leyfi. nær verð kr 8/50 uppsaltaða tunnu greiðist september 15 október 1 december þriðjungurinn hvert skipt sinn kaupi einnig frystingsild ef semst um verð stop tilbýð einnig verka aflan yðar reikning fyrir 4 kronur venjulega uppsaltaða tunnu símsvar. Lindal. 13./7. Samþykkt af Signi Kressen Gæði, og framfarandi. Sigrún falid af sumu Þorri Lindal.								

Fig 14. Telegram med et tilbud om køb af sild, 13. juli 1931.

bygge hele molevitten inde i sit eget hoved, før han tog af sted fordi "alt skulle være på plads og ingenting måtte mangle. Ikke en pakke søm. Ellers blev man nødt til at stoppe arbejdet. Der var ingen transportmidler."⁷¹

På den tid var fabrikken den største betonbygning som var blevet rejst i landet, og den var udstyret med de mest avancerede maskiner. For eksempel var landningskranen den første af sin art i hele landet, centrifugerne var en nyhed, og silden blev transporteret på et samlebånd af rustfrit stål 120 meter ind i bassinerne, som var indbygget i selve fabrikken.⁷² De første ti år fabrikken fungerede, modtog den og producerede 17.500 tons smeltsild. Fra fabrikken blev der solgt produktion for 42 millioner kroner og 8 millioner kroner blev betalt i arbejdsløn.⁷³

Kveldulfs sildefabrik i Hjaltør kan også nevnes, den største i Europa i sin tid. Man begyndte at bygge den i en nordøst snestorm i februar måned 1937. På grund af frostvejret blev man nødt til at opvarme havvand i store kedler for at blande betonen, som var rørt sammen i en maskindrevet blandemaskine. Trods de svære forhold, begyndte man at smelte sild i fabrikken i juni

⁷¹ Birgir Sigurðsson: *Svartur sjór af sild*. Reykjavík 1989. Útg. Forlagið.

⁷² *Morgunblaðið* 23. júlí 1935. 167. tbl. 22. árg. Reykjavík. Útg. Árvakur.

⁷³ Þorsteinn Matthíasson: *Hrundar borgir*. Reykjavík 1973. Útg. Bókamiðstöðin. Bls. 45.

samme år, og aldrig før i Islands bygningshistorie havde man set "tilsvarende bygningstid".⁷⁴ Sildeguldet duede godt, og optimismen manglede ikke. En anden historie er den kendsgerning, at fra året 1948 gik det ned ad bakke på grund af mangel på råvarer. Forretningerne blev stadig mindre, og i Djupavígi skete det i 1954, at maskinerne fra da af kom til at ligge stille. Tilbage stod sildefabrikken og gik i forfald. Fabrikkenes skæbne var på en måde typisk for mange andre sildefabrikker og sildestationer i Island, efter at silden forsvandt i årene efter sidste verdenskrig. I Hjaltør holdt man op med at smelte sild i 1966.

Lidt firkantet kan man dele sildefangstens historie ved Island i seks perioder.

- 1) Den første er fra 1880 til 1914, da nordmændene dominerede saltningen af sild i landet.
- 2) Den anden periode er 1914 til 1945, men i denne periode overtager islændingerne sildesaltningen og silden bliver en vigtig del i det økonomiske landskab. Man kan sige at i kriseårene efter 1929, var det silden som reddede landet fra at gå fallit. Største delen af fangsten kom fra den såkaldte norsk-islandske sildestamme. Under den anden verdenskrig var der udmærket fiskeri, godt 204 tusind tons i 1940, godt 95 tusind tons i 1941, knap 145 tusind tons i 1942, 177 tusind tons i 1943, godt 216 tusind tons i 1944, men i 1945 fangede man kun knap 56 tusind tons.
- 3) Den tredje periode er 1945 til 1956, en periode som man lidt naivt kan kalde for perioden uden sild. Året 1947 er dog en særlig undtagelse, da man fiskede en hel masse om efteråret, ikke mindst i Hvalfjorden. På samme tidspunkt skovlede nordmændene silden op uden for Norges kyster, man snakkede om vinterfangsten i 1950 som "den mest eventyrlige fangst ved Norge nogen sinde."⁷⁵ I 1952 gik det rigtigt ned ad bakke igen, for om sommeren fiskede man kun omtrent 32 tusind tons, og da havde fangsten ikke været så dårlig siden 1926.
- 4) Den fjerde periode er 1956 til 1966, men i den periode fangede man uhyre mængder sild - med undtagelse af året 1960 (**fig.12**), da silden var sky og svær at finde - og der var en stor udvikling i erhvervet. I disse år kom der også mange slags ny teknik på banen, man brugte ekkolod i søgningen efter silden, skibene blev hurtigt større og var alle sammen udrustet med snurpenot og notvinse, som gjorde at man kunne fange mere i hvert kast. Massiv og videnskabelig søgen efter sild fra flyvemaskiner og skibe, gav ofte gode resultater. I 1963 var der en særlig god sildefangst og dermed fordobledes den fra 1944, som for den tid havde været et rekordår. På grund af sildens placering, opbyggedes der sildeindustri i byer på Østfjorden efter en lang og stille periode. I 1963 saltede man for eksempel

⁷⁴ *Morgunblaðið* 1. september 1937. 200. tbl. 24. árg. Reykjavík. Útg. Árvakur.

⁷⁵ Birgir Sigurðsson: *Svartur sjór af sild*. Reykjavík 1989. Útg. Forlagið, s. 218.

på 74 sildestationer fra Seydisfjord til Djupivog.⁷⁶ Man opdagede også at sildens sammensætning havde forandret sig, andelen af den islandske forårssild i fangsten formindskedes hurtigt, fra at have været 53% af fangsten, ned til 6,5% i 1965, mens andelen af den norsk-islandske sildestamme var meget højere. Dette år, 1965, blev den totale fangst, 763 tusind tons, omtrent 220 tusind tons mere end året før. Det var sådan et "rekordår at man besvimelede."⁷⁷ Silderederne blev meget optimistiske, maskiner og skibe fornyedes i høj grad, bygninger og fabrikker blev bygget i Siglufjord og på Østlandet. Året 1966 nåede at blive et endnu bedre sildeår, med totalfangst på godt 770 tusind tons, største delen hentet på fiskebanker længere væk fra landet end før, man fiskede sild ved Jan Mayen, men især i det område som man kaldte for "Det Røde Torv", 60-100 sømil ud for Nordfjordurbugt. Dette år blev sildefangstens værdi 44% af den totale fiskeeksport fra Island. Næste år blev fangsten mindre, kun 451 tusind tons, og man blev nødt til at hente silden helt mod nord ved Svalbard og Bjørnø. Men på det tidspunkt opstod der nogle miljøforandringer i havet, og levestrukturen hos silden forandrede. Sildens føde, rødkrabber, brød sammen fordi havet på deres yndlingsområde blev koldere, og den flyttede sig andre steder hen. Den norsk-islandske sild, som i århundreder havde svømmet op til Islands kyster i søgen efter føde, kom sidste gang der til i sommeren 1966.

- 5) Til den femte periode, 1967-1977, føjes at nordmændene overfiskede ungsilden til smeltning på deres egne fiskebanker, og udryddede den nærmest fuldstændig med den konsekvens, at sildevandringen til Island næsten forsvandt og praktisk taget ingenting blev saltet. På den måde styrtede sildefangsten i 1969 ned til 56 tusind tons.
- 6) Den sjette periode strækker sig fra 1977 til 2005, men da var der næsten ingen norsk sild på fiskebankerne og kun islandsk sild blev saltet.

Brug af sildetegn som betalingsmiddel

Det er ikke helt sikkert hvornår man begyndte at bruge sildetegn i Island, men højst sandsynligvis har det først været efter at man byggede de første sildestationer i Siglufjord i årene 1905-1910. Det er naturligt at spørge, om de har haft et udenlandsk forbillede? Dette spørgsmål kan besvares med at sige, at undertegnede ikke kender noget tilsvarende i fiskeindustrien hos andre nationer, så som i Norge, og det ville være interessant hvis nye kilder om sildetegn ville dukke op. De ældste sildetegn som man kender, stammer fra årene omkring og efter den første verdenskrig. De stammer fra Siglufjord og Akureyri. Man holdt op med at bruge sildetegn omtrent 1990. Kilderne er

⁷⁶ Samme, s. 323.

⁷⁷ Samme, s. 328.

stort set enige om hvordan man brugte sildetegn, nemlig at hver sildestation udarbejdede eller fik tegnene lavet. Disse tegn markerede hver station med et bogstav eller stationens monogram.

Tegnene var forskellige af størrelse, lavet af forskelligt materiale eller metal (**planche 1 og 2**), og var markeret på forskellig måde med hensyn til saltningsmetoden, om det var en hel, en halv eller en kvart tønde, kryddersild, havsild eller mindre sild. Når man havde saltet ned i en tønde, et arbejde, der som regel blev udført af kvinder, blev tønden hentet af en mandlig medarbejder som afleverede det vigtige sildetegn til vedkommende pige. Sildetegnet blev stukket ned i pigernes støvler (**fig.13**), eller i nogle tilfælde i deres lommer.

I slutningen af hver "tørn", som kunne strække sig over eet eller to døgn, blev tegnene samlet sammen og leveret tilbage ind på stationens kontor. Der blev tegnene skiftet ud med penge, beløbet enten debiteret hos stationen, eller indsat på en bankkonto hos den som medbragte tegnene. Betaling med en check kendte man også. Når lønnen blev debiteret, blev der udgivet en kvittering, som man senere fik betaling for i slutningen af saltningsperioden.

Som regel varede saltningsperioden i 2-3 måneder, fra juni til september, men ofte kun i 1-2 måneder. Produktiviteten ved saltningen var vidt forskellig, de dygtigste piger nåede at salte 2-3 tønder i timen når det gik rigtig stærkt, men 2 tønder i timen var ikke ualmindeligt. Betaling for et heltøndetegn besluttede man fra gang til gang, men det svarede ofte, som før nævnt, til minimumstimelønnen for en arbejder. Sildepigerne konkurrerede ofte indbyrdes om hvem der var den mest produktive, som det ses på en beretning fra en sildepige, der i en periode arbejdede i Hrisø og kæmpede imod byens piger om hvem, der saltede mest. Til sidst kom det til opgøret:

"Jeg opgiver antal tønder hos mig, men da kan jeg ikke finde et af tegnene i min støvle. Ved siden af mig kan jeg se at hun er begyndt at smile. Da banker jeg støvlen i bordet hos skriveren og tegnet falder ud af det. Da blev det min tur at smile: Vi var lige."⁷⁸

Sildetegnenes typer

De som ejede sildestationerne lavede, eller fik lavet, sildetegn på forskellig måde. Enkelte få stationer havde dog ikke sin egne tegn. I stedet for blev tønderne opstillet i en række ud for hver pige for sig, og de blev optalt bagefter.⁷⁹ Men dette var en undtagelse. Forresten var sildetegnene en udmærket måde at holde styr på produktiviteten. Selv om tegnene svarede til penge,

⁷⁸ Samme, s. 255.

⁷⁹ Afskrift af breve skrevet af Gudbrandur Magnusson og Andres Johnson. I forfatterens eje. Original breve afleveret til Nationalbankens møntsamlng d. 21. September 1981.

Sildarsaltendur.

Kaupið SÍLDARMERKIPLÖTURNAR sem fyrst.
Hefi til fyrirliðgjandi SÖLTUNARMERKI handa
sildarstúlkunum. Fæ með fyrstu ferð merkiblek
og bursta.

Sildarstúlkur.

Brýni og set gorma í klippur eins og að undan-
förnu. SÍLDARHÚFAR fyrirliðgjandi.

Sjómenn.

NETANÁLAR úr messing og nýsilfri, mismunandi
gerðir. Úlnliðskeðjur úr kopar, 3 gerðir fyrirliðgjandi.

Adalbjörn Pétursson,
gulleiður.

Fig. 15. En reklame fra den lokale guldsmed, Adalbjörn Pétursson, om at han fremstiller sildetegn, ugebladet Brautin, udgivet i Siglufjörður 1936.

ser det ikke ud til at der har været strengt tilsyn med selve produktionen. Alligevel har jeg ikke hørt om noget tilfælde hvor man har misbrugt tegnene. Tilsynet byggede på at sammenligne antal saltede tønder, og antal sildetegn som blev afleveret af dem som saltede i slutningen af hver "saltningstørn". Man

kan godt forestille sig at en hensynsløs medarbejder ville prøve at snyde systemet, eftersom tegnene i mange tilfælde var lavet på en enkel måde; måske var et bogstav stemplet i en femøre, udboret af en plastikplade, savet af en jernplade og lignende, og så kunne man siden aflevere nogle falske tegn. Men det ser ud til at ærligheden har været stor nok. Desuden ville man kun have været i stand til at stikke meget få ekstreger til sig ad gangen, så den økonomiske gevinst ville være lille i forhold til risikoen.

De ældste kendte sildetegn var for det meste udført med en stor omhu. Tit ser det ud til at de har været lavet i udlandet, så som sildetegnene fra Otto A. Tulinius i Akureyri. (Se **planche 1,2**). De sildetegn som blev lavet i Island, var dog i nogle tilfælde lavet hos guldsmede i pågældende by, som man kan se i en annonce fra guldsmed Adalbjörn Pétursson i Siglufjörður midt i 1930'erne,⁸⁰ hvor der står at han har "saltningstegn" for sildedamer på lager. (**fig.15**). Man kan betragte fremstillingen som et bierhverv hos disse guldsmede, de var i besiddelse af det rigtige værktøj, bogstaver og initialer, som kunne trykkes eller slås ind i blanketterne, og på den måde kunne de lave sildetegn. I dette tilfælde har vi indtryk af, at guldsmeden har opbygget et lager af sildetegn, højst sandsynligt upræget, men ved bestilling har han kunnet trykke det rigtige initial for hver producent.

Det var meget almindeligt at mekaniske værksteder i vedkommende byer lavede sildetegn, men der er også mange eksempler på at arbejderne selv på stationerne lavede tegn. I stedet for "almindelige" sildetegn, kunne man i mange tilfælde nøjes med forskellige tegn som man fik fat i på stedet, så som spillepenge, brugte knapper, nedsavede plastiktegn (**planche 1,4**), eller udboringer af større plastikplader, eller andet forefaldende materiale. Og

⁸⁰ *Víkublaðið Brautin*, 10. tbl. árið 1936.

man kender historier om fingernemme mænd som påtog sig produktion af sildetegn for sildestationer rundt om kring i landet.

Sildetegnenes materiale var derfor ganske forskelligt, men i starten ser det ud til at man i høj grad har brugt kobber eller messing, men også både islandske og udenlandske kobberpenge. Tegn af jern eller blik var også almindelige, ligesom messingplader med videre. I de senere år var sildetegn af plastik populære, også tegn lavet af rustfri stål. Der er eksempel på at man har brugt blik fra oliedunke til produktion af sildetegn. (**planche 2, 12**)

De fleste sildetegn bar sildestationens eller dens ejers initialer eller eventuelt navnet på selve stationen. Bogstaverne blev enten præget i en presse, eller indslået enkeltvis, det sidste var den mest almindelige måde at gøre det på. Nogle af dem, som havde med saltning at gøre, fik ikke lavet deres egne sildetegn, men brugte i stedet for tegn, som andre var holdt op med at bruge, eller som tilhørte forhenværende ejere, når firmaerne havde skiftet ejer.⁸¹

Samling af sildetegn

De ældste sildetegn som jeg kender, stammer fra den første tredjedel af 1900-tallet. Fra 1950'erne og 1960'erne er bevaret nogle privatbreve i en korrespondance mellem Andres Stefansson Johnson i Asbud i Hafnarfjord, som testamenterede sin samling af sildetegn til Nationalmuseet i Island, og Gudbrandur Magnusson, lærer i Siglufjord og en energisk samler. I disse breve finder man en stor viden om hvordan sildetegn fra de forskellige sildestationer så ud, og brevene er derfor en stor hjælp, når man vil analysere tegnene. Andres begyndte at samle på sildetegn i begyndelsen af halvfjerdserne og det lykkedes at samle over et hundrede tegn, det ældste fra 1906.⁸² Højest sandsynligt er han ophavsmanden til dette område. Mennesker rundt omkring i landet var ham hjælpsomme, blandt andet Gudbrand, der sendte Andres sildetegn, der var blevet fundet i Siglufjord og som man brugte mange slags metoder til at få fat på. Blandt andet var nogle børn tilkaldte i Siglufjord som fik den opgave at søge gamle sildetegn. De fandt par stykker, selvom denne troppestyrke hurtigt blev træt af arbejdet.⁸³

Efter stiftelsen af Islands Numismatiske forening (Myntsafnarafélag Íslands) i 1969, tiltog samling på sildetegn meget, men er stadigvæk ikke blevet almindelig blandt samlere. Grunden til det er formodentlig den, at i de fleste tilfælde er sildetegn ikke noget skønhedstegn, og man har hellere ikke fået udarbejdet et register over kendte sildetegn. Det ser ikke ud til at deres arbejdshistoriske værdi vejer tungt nok til at de bliver vurderet som de fortjener.

I løbet af de sidste 35 år har undertegnede samlet på sildetegn såvidt som muligt, men det er sjældent, at møntforretninger har dem til salg eller at de

⁸¹ Se note 79

⁸² Tidsskriftet *Hamar*, d. 22. december 1956.

⁸³ Se note 81.

kommer på auktion. Den mest heldige måde at få fat i dem, har været at besøge sildestationernes ejere eller deres formænd rundt omkring i landet, og hos dem få eksempler på alle de typer man har brugt. Det har også givet udmærket resultat at kontakte dem som er godt kendte pågældende steder, de har været i stand til at skaffe nogle tegn samt har kunnet give oplysninger om deres brug.

Undertiden har man stødt på tegn i ruinen af en gammel smedje på et afsides liggende sted på Vestfjordene, eller i strandkanten neden for en nedlagt sildestation.

Tilsyneladende var det almindeligt, at man blev ved med at bruge silde-tegn, selvom sildestationen havde skiftet ejer og indskriften på tegnene så ikke længere passede til det nye navn på stationen eller dens ejer. Det skete at nye ejere fik indslået et ekstra bogstav i sildetegn som stammede fra den forhenværende ejer (**planche 2,14**).

Det er praktisk at ordne sildetegn alfabetisk efter byer eller områder, og derefter kronologisk indenfor hver sildestation.

Nogle saltningsfirmaer drev stationer på mere end eet sted i Island, og da brugte man som regel samme typer tegn på alle stationerne. Der findes en del sildetegn, især fra ældre tid, som man ikke har fået analyseret. Sikre oplysninger findes om at dette er sildetegn, men der er nok mindre mulighed for at de nogen sinde bliver bestemt, og da nok kun en del af dem. Man skønner at omtrent 1000 forskellige typer tegn har været fremstillet og benyttet i Island i perioden 1905-1990.

Redning af kulturværdier

Man kan hævde, at en samling af sildetegn og deres analyse, er redning af kulturværdier som alt for få er interesseret i. Deres anvendelse har været en meget praktisk måde til at betale for at få udført et stykke arbejde, hvor beløbet var forskelligt fra år til år, i forhold til overenskomst med fagforeninger og arbejdere. Dette var også en behagelig betalingsmåde, som sparede på bureaukrati og tilsyn. Man kan sige at der har foregået en kontant betaling på et arbejdssted, hvor man var nødt til at udnytte hvert minut så silden ikke blev fordærvet.

Silden blev hovedsagelig saltet udendørs på kajen i al slags vejr, tit ved siden af kutteren, uden ophold indtil man havde nået at salte al den sild som lå i skibet. I dag salter man ikke megen sild i Island, og kun een sildestation salter sild. Det foregår selvfølgelig indendørs, hvor man bruger helt andre metoder end man gjorde før i tiden. Derfor er det forbi med den mærkværdige periode på næsten hundrede år, hvor man i Island saltede sild i stor stil til eksport.⁸⁴

⁸⁴ Forfatteren har privat udgivet en fremstilling på islandsk *Íslensk tunnummerki*, Reykjavík 2006, 48 sider.

Sildesaltningsteder i Island

Følgende register omfatter kendte steder i Island hvor man saltede sild (**se kortet fig. 16**). Formodentlig anvendte man sildetegn alle steder, selvom de ikke alle er dukket op endnu.

Saltningstationernes nummer:

1. Siglufjord (Siglufjörður).
2. Olafsford (Ólafsfjörður).
3. Dalvig (Dalvík).
4. Hrisø (Hrisey).
5. Lille Arskogssand (Litli Árskogssandur).
6. Raudavig (Rauðavík).
7. Hjaltør (Hjalteyri).
8. Dagverdarør (Dagverðareyri).
9. Krossanæs (Krossanes).
10. Jötunheimar (Jötunheimar).
11. Akureyri (Akureyri).
12. Svalbardsør (Svalbarðseyri).
13. Grenivig (Grenivík).
14. Grimso (Grímsey).
15. Husavig (Húsavík).
16. Kopasker (Kópasker).
17. Raufarhavn (Raufarhöfn).
18. Thorshavn (Þórshöfn).
19. Bakkafjord (Bakkafjörður).
20. Vopnafjord (Vopnafjörður).
21. Borgarfjord øster (Borgarfjörður eystri / Bakkagerði).
22. Seydisfjord (Seyðisfjörður).
23. Mjoifjord (Mjóifjörður).
24. Neskøbstad (Neskaupsstaður).
25. Eskifjord (Eskifjörður).
26. Reydarfjord (Reyðarfjörður).
27. Faskrudsford (Fáskrúðsfjörður).
28. Stødvarfjord (Stöðvarfjörður).
29. Breiddalsvig (Breiðdalsvík).
30. Djupivog (Djúpivogur).
31. Hornafjord (Hornafjörður).
32. Vestmannæer (Vestmannaeyjar).
33. Eyrarbakki (Eyrarbakki).
34. Thorlakshavn (Þorlákshöfn).
35. Grindavig (Grindavík).
36. Havner (Hafnir).
37. Sandgerdi (Sandgerði).
38. Gerdar Gardur (Gerðar Garði).
39. Keflavig (Keflavík).
40. Ydre-Njardvig (Ytri-Njarðvík).
41. Indre-Njardvig (Innri-Njarðvík).
42. Vogar (Vogar).
43. Hafnarfjord (Hafnarfjörður).
44. Kopavog (Kópavogur).
45. Reykjavig (Reykjavík).
46. Seltjarnarnæs (Seltjarnarnes).
47. Akranæs (Akranes).
48. Hellisand (Hellisandur).
49. Rif (Rif).
50. Olafsvig (Ólafsvík).
51. Grafarnæs (Grafarnes).
52. Stykkisholm (Stykkishólmur).
53. Patreksfjord (Patreksfjörður).
54. Bildudal (Bildudalur).
55. Flatør - Önundafjord (Flateyri - Önundarfirði).
56. Sudurør Sugandafjord (Suðureyri - Sugasandafirði).
57. Bolungavig (Bolungavík).
58. Hnifsdal (Hnífssdalur).
59. Isafjord (Ísafjörður).
60. Alftafjord (Sudavig) (Álftafjörður Súðavík).
61. Ingólfsfjord (Ingólfssfjörður).
62. Reykfjord / Kuavige (Reykjafjörður / Kúvíkur).
63. Djupavig (Djúpavík).
64. Kaldrananæs (Kaldráðarnes).
65. Drangsnæs (Drangsnæs).
66. Holmavig (Hólmavík).
67. Hvammstangi (Hvammstangi).
68. Skagastrand (Skagaströnd).
69. Saudarkrog (Saudárkrúkur).
70. Hofsos (Hofsós).

Icelandic 20th century herring tokens.

Although fishing has been practiced at the shores of Iceland since the country was settled, and the settlers and their descendants were familiar with fishing for herring, the practice of fishing herring is not mentioned in the Icelandic

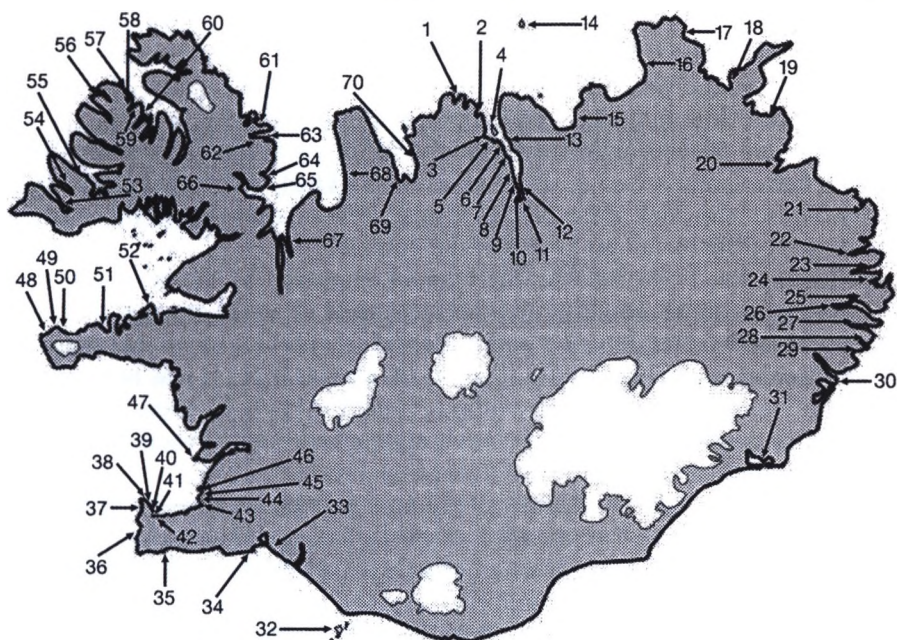

Fig. 16. Sildesaltningssteder i Island.

scripts. In the Icelandic law book, Jonsbok (Book of John) from 1281, herring fishing is not mentioned, but in Norwegian laws and stipulations from this time, both strict and exact directions are given in regards to herring catching.

In the early part of the 18th century, people experimented with fishing for herring on a small scale. Only in the early 19th century a real attempt was made, prompted by Danish merchants in Akureyri and Hafnarfjörður. The results were thought to be dismal and the fishing was stopped.

Norwegian merchants began sailing to Iceland in the middle of the 19th century, especially after 1855, when the Danish monopoly of the Icelandic trade was abolished. The sailors noticed and were tempted by shoals of herring, both in and out of the fjords. The first mention of a Norwegian ships searching for herring was in the autumn of 1868. Despite some difficulties the fishing was deemed good enough for the Norwegians to send ships again the next year and more followed.

The catch was under expectations until 1878, when the Norwegian herring industry started for real. It grew over the next couple of years and by 1881, 187 ships with almost 1800 sailors from seven Norwegian towns, were fishing for herring around Iceland. Ten companies were engaged in the Icelandic herring industry of the time. The catch was unreliable though and by 1890 most of the merchants had left after having lost huge amounts of money.

In the last decade of the 19th century most of the fishing was carried out by Icelanders. In the fall of 1902 at least eleven herring industries were present and run by locals in Eyjafjörður.

The herring industry became an important source of employment and riches in the first half of the 20th century, especially for the female workforce, as Icelandic women did most of the salting of the herring. The fastest workers were able to pack and salt herring into 2-3 barrels per hour.

On average 50-100 women were working for each company, where they cut the herring and salted them into barrels. Salaries were based on productivity. Those who packed the barrels fastest drew salaries that could be triple the wages of the male employees of the company.

Following the 1st World War, the women employed by the herring industry were guaranteed monthly minimum wages of 50 or 60 crowns, to which should be added free housing and transport to and from their homes. The monthly salaries could multiply if productivity was high. It was not uncommon that women were working without break for up to 24 hours regardless of weather conditions. In the feverish atmosphere family background and status in society were totally disregarded.

The women were paid with so called barrel tokens, also known as herring tokens. Once a barrel had been filled and salted, it was carted off and the worker received one token. The workers then kept their tokens in their boot or pocket.

It is not known exactly when the use of tokens started in Iceland. The closest estimate is, that it began between 1905 and 1910, when the first herring stations started salting in Siglufjörður. The oldest tokens are from the years of the 1st World War. They were used in Siglufjörður and Akureyri.

The last tokens were used around 1990. Sources agree in most part on how they were used. Each herring factory had their tokens made or they made them themselves. The factories labeled their tokens with letters or initials of the owners. The tokens varied in size and they were made from either metal or some other material. Sometimes they indicated what kind of produce the barrel contained, i.e. pickled herring, large herring, small herring or the amount of herring in the barrel (whole, half, quarter).

Following each "session", which could last up to two days, the tokens were collected by the workers and brought to the office, where they were exchanged for cash, which was directly deposited to a bank account or credited at the factory. Payment with checks was also known. When payment was credited, the worker received a receipt, for which a payment was later given, i.e. at the end of the herring season.

The barrel tokens were a practical way to measure productivity. Despite the tokens having the value of money, their production was not monitored to any degree.

The author has collected herring tokens for the past 35 years, but they have always been hard to come across. They are only rarely offered for sale by coin dealers, and it is unusual to see them put up at auctions. It is estimated that at least 1000 different herring tokens were produced in Iceland from 1900 to 1990.